

Abessiivinominien käyttöfunktiot nykykielessä

Pro gradu -tutkielma
Auroora Vihervalli
Helsingin yliopisto
Suomen kielen,
suomalais-ugrilaisten ja
pohjoismaisten kielten ja
kirjallisuuksien laitos
Huhtikuu 2016

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos	
Tekijä – Författare – Author Auroora Vihervalli			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Abessiivinominien käyttöfunktiot nykykielessä			
Oppiaine – Läroämne – Subject Suomen kieli			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma		Aika – Datum – Month and year Huhtikuu 2016	Sivumäärä– Sidoantal – Number of pages 74
Tiivistelmä – Referat – Abstract <p>Tutkielman aiheena on abessiivinominien käyttöfunktiot nykykielessä. Työssä selvitetään abessiivinominien syntaksia, morfosyntaksia, merkitysryhmiä sekä funktioita kontekstissa. Lisäksi tehdään huomioita abessiivisijaisen nominin ja <i>ilman</i> + partitiivi -rakenteen käytön samankaltaisuuksista ja eroista. Työssä tarkastellaan myös abessiivinominien kiteytymistä. Työllä pyritään vastaamaan kysymykseen, miten abessiivisijaisia nomineja käytetään erilaisissa konteksteissa 2010-luvulla.</p> <p>Aineisto koostuu ylilauta.org-internetkeskustelusivuston kirjoituksissa käytetyistä abessiivisijaisista nomineista. Ylilauta-keskustelusivuston aineisto on kerätty vuosilta 2012–2014, ja se on morfologisesti koodattu Kielipankin Korp-konkordanssihakuehjelmaan. Hakuohjelmaa käyttäen tarkasteluun on otettu sattumanvaraisessa järjestyksessä 2 000 hakua vastaavaa tulosta, joista virhekoodausten poistamisen jälkeen työn aineistoksi jää 679 abessiivisijaisista nominia. Lisäksi työssä tarkastellaan joitain <i>ilman</i> + partitiivi -muotoja, jotka on kerätty Korpin koko Ylilauta-aineistosta. Keskeisimpiä teoreettisia viitekehyksiä on kognitiivinen kielentutkimus ja kieliopillistuminen. Aineistoa analysoidaan kvalitatiivisin menetelmin ja metodina käytetään kieli-intuition eksplikointia.</p> <p>Työssä osoitetaan, että abessiivinomininit ovat useammin lauseessa vapaina määritteinä tavan adverbiaaleina. Ne voidaan poistaa lauseesta ilman, että lauseen ydinmerkitys muuttuu. Tällaisia abessiivinomineja ovat muun muassa <i>huoletta</i> ja <i>poikkeuksetta</i>. Abessiivinomininit ovat lauseessa välttämättömiä täydennyksiä silloin, kun ne esiintyvät <i>jäädä</i>- ja <i>jättää</i>-verbien sekä joidenkin verbikantaisten substantiivijohdosten kanssa (<i>perusteetta suosittelu</i>). Selvästi välttämätön täydennys abessiivinomini on myös kieltolauseessa (<i>en voi varauksetta suositella</i>). Lisäksi tutkimus osoittaa, että abessiivinomini muodostetaan substantiivista. Abessiiviadjektiivi ja abessiivipronomini esiintyvät vain abessiivisubstantiivin määritteinä. Aineistossa ei esiinny yhtään abessiivinumeraalaa.</p> <p>Työ osoittaa, että abessiivisijaisien nominien merkitys yleisellä tasolla on jonkinlaisen tavan tai tuloksen kuvaus. Abessiivinominin vartalosana on yleensä abstrakti nimitys. Työssä esitellään kuusi toisistaan selvästi erottuvaa merkitysryhmää abstrakteille abessiivinomineille. Merkitysryhmittely tarjoaa yhden mahdollisen tavan hahmottaa abessiivinominien merkityksiä yksityiskohtaisemmin. Työssä esitellyt merkitysryhmät ovat tunnesana-abessiivit, syyabessiivit, korvaukseen viittaavat abessiivit, sujuvuusabessiivit, selviytymisabessiivit sekä vahvikeabessiivit. Merkitysryhmät voivat olla myös limittäisiä tai liukuvia.</p> <p>Tutkimuksesta selviää, että joidenkin abessiivinominien merkitykset ovat osin abstraktistuneet niin, ettei abessiivisijainen nimitys enää varsinaisesti viittaa kantasanan tarkoitteen puutteeseen. Esimerkiksi <i>surutta</i> ja <i>armotta</i> kuvaavat tekemisen tapaa, eivätkä ne viittaa surun tunteen tai armon tunteen puutteeseen. Lisäksi työ osoittaa, etteivät abessiivinomini ja <i>ilman</i> + partitiivi -rakenne aina vastaa merkitykseltään toisiaan. Konteksti vaikuttaa abessiivinominin käyttöön ja merkitykseen. Abessiivinomineja käytetään tekstissä muun muassa tyyli- ja argumentaatiokeinoina.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords abessiivi, abessiivinomini, sijatutkimus, käyttöfunktiot, semantiikka, syntaksi			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited E-thesis			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Sisällys

1 Johdanto	1
1.1 Tutkimusongelma	2
1.2 Tutkimuksen kulku	3
1.3 Aineisto	4
 2 Abessiivi.....	7
2.1 Sija kielen kategoriana.....	7
2.2 Abessiivin merkitys ja esiintyvyys	8
2.3 Abessiivin morfologia ja kehitys	12
2.4 Abessiivi eri kielissä.....	15
 3 Lähestymistapoja sijatutkimukseen	16
3.1 Sijat kielenkuvauksessa	16
3.2 Sijat kognitiivisessa kielentutkimuksessa.....	19
3.2.1 Valenssi.....	20
3.2.2 Suhdesääntö	21
3.3 Kieliopillistuminen	22
 4 Abessiivinominien syntaksia ja morfosyntaksia.....	24
4.1 Abessiivinomini pakollisena täydennyksenä ja vapaana määritteenä	24
4.2 Abessiivinomini kieltolauseessa.....	30
4.3 Abessiivien nominijakauma ja mukautuminen nominitaivutukseen..	31
 5 Abessiivinominien merkitysryhmät	35
5.1 Abessiivinominien tarkoitejako Ylilauta-aineistossa	35
5.2 Merkitysryhmät	38
5.3 Intensiivisanat	45
5.4 Abessiivinominit <i>Helsingin Sanomissa</i> 1995	46

6 Abessiivinomini ja ilman-adpositio	49
6.1 Abessiivinomini ja <i>ilman</i> samassa lauseessa	49
6.2 Abessiivinominin ja <i>ilman</i> + partitiivi -rakenteen merkityksistä	50
7 Lopuksi	64
Lähteet	70

1 Johdanto

Yllättävän usein suomen kielestä puhuttaessa tunnutaan olevan ylpeitä siitä, että kieleemme olisi eurooppalaisittain poikkeava. Ajatus pohjautunee siihen, että suomalaiset yleensä opiskelevat peruskoulussa kieliä, jotka kuuluvat indoeurooppalaiseen kielikuntaan: englantia, ruotsia, saksaa ja ranskaa. Näihin kieliin verrattuna suomi onkin osittain poikkeava. Usein kieleemme poikkeavuudesta annetaan esimerkkinä suomen 15 sijamuodon järjestelmä, sillä indoeurooppalaisittain luku on suuri. Emme kuitenkaan ole sijoinemme yksin, onhan suomen sukukielistä virossa 14 sijaa ja komissa 16. Unkarissa katsotaan olevan laskutavasta riippuen jopa 28 sijapäätettä (Spencer 2009: 197). Suomella on monia yhteisiä piirteitä oman, uralilaisen kielikuntansa kanssa. Näitä ovat muun muassa päätteistä johtuvat verrattain pitkät sanamuodot, verbin taipuminen moduksissa ja produktiivinen sananjohtojärjestelmä (Salminen 1993: 29).

Vaikka suomen sijajärjestelmää voidaan pitää verrattain runsaana, on syytä miettiä, onko sijalistamme ajan tasalla. Tällöin huomio kiinnittyy kolmeen vajaa-käyttöiseen eli marginaaliseen sijaan, abessiiviin (*sanatta*), komitatiiviin (*sanoineen*) ja instruktiiviin (*sanoin*). Millä perusteilla esimerkiksi abessiivi on sijamuoto mutta prolatiivi (*puhelimitse*) ei? Tämä kysymys herätti mielenkiintoni, joten päätin kartoittaa abessiivin käyttöä nykykielessä.

Valitsin aiheekseni juuri abessiivin, sillä se näyttää olevan vähiten tutkittu marginaalisista sijoista. Muun muassa Juha Leskinen (1990) on tutkinut instruktii-
via väitöstutkimuksessaan *Suomen kielen inkongruentit instruktiivirakenteet ja niiden tausta* ja Maija Sirola-Belliard tekee Tampereen yliopistolle väitöskirjaa komitatiivista (tulossa). Erityisen suosittu aihe abessiivi ei ole ollut myöskään pro gradu-tutkielmissa. Varsinkaan sen käyttöä 2010-luvulla ei ole tutkittu, sillä aikaisempi abessiivitutkimus painottuu vanhempiin kielimuotoihin. Abessiivia on tutkittu muun muassa kahdessa ensimmäisessä suomenkielisessä *Uudessa testamentissa* (Vilén 2008), Elias Lönnrotin kielessä (Salminen 2003) ja 1960-luvun suomen yleiskielessä (Virkkunen 1977). Tästä syystä koen, että abessiivi kaipaa vielä tutkimusta, joka painottuu 2010-luvun kielenkäyttöön.

Tässä tutkielmassa selvitän abessiivinominien käyttöfunktioita, jotta olisi helpompaa ymmärtää abessiivin paikkaa suomen sijajärjestelmässä. Tein kandidaatin-tutkielman vuonna 2014 abessiivimuotoisten nominien käytöstä journalistisessa kirjoituksessa. Aineistoni koostui vuoden 1995 *Helsingin Sanomien* teksteistä. Kandidaattitutkielma tarjoaa vertailutaustaa tälle tutkielmalle, jonka aineisto on kuitenkin laajempi ja analyysi syvempi. Seuraavaksi esittelen tutkimusongelman ja käyn läpi tutkimuksen kulun. Luvun lopussa esittelen tutkimuksen aineiston.

1.1 Tutkimusongelma

Tutkimuskysymykseni on, millaisia käyttöfunktioita abessiivinomineilla on nykykielessä. Abessiivinominien käyttöfunktioita selvittämällä saadaan kuva siitä, miten abessiivia käytetään. Selvitän abessiivimuotoisten nominien syntaksia ja morfosyntaksia, merkitysryhmiä ja funktioita kontekstissa. Lisäksi vertaan abessiivinominien käyttöä *ilman* + partitiivi -rakenteen käyttöön. Kokonaisuudessaan tavoitteenani on tutkia abessiivisijaisten nominien käyttöä, valinnaisuutta ja välttämättömyyttä lauseessa sekä kiteytymistä – toisin sanoen abessiivinominien käyttöfunktioita erilaisissa konteksteissa.

Abessiivi on ensisijaisesti MA-infinitiivin eikä nominien sija (ISK 2010: 1208). Rajaan tutkimuksestani kuitenkin pois MA-infinitiivin abessiivin (*hyppäämättä*), vaikka MA-infinitiivin abessiivit selittävätkin abessiivin paikkaa sijajärjestelmässä. Koen mielekkääksi tutkia pelkästään nomineja siitä syystä, että niiden käyttö kertoo sijan muuntautumiskyvystä. Tutkin abessiivinominien kiteytymistä ja produktiivisuutta – MA-infinitiivin abessiivi on produktiivinen, mutta on mielenkiintoista tutkia, kuinka produktiivisia tai kiteytyneitä abessiivimuotoiset nominit ovat. Lisäksi MA-infinitiivin mukaan ottaminen venyttäisi tutkimustani niin, että aihe olisi liian tuhti pro gradu -tutkielmaksi. Abessiivimuotoja on mahdollista muodostaa monesta nominista (ks. luku 2.3), mutta silti niiden käyttö on rajallista. Tämä tutkielma antaa tarkempaa kuvaa tästä rajallisesta käytöstä ja mahdollisista syistä sen takana.

Tämä pro gradu -tutkielma on laadullinen ja funktionaalinen. Analyysi ei ole sidottu tiettyyn teoriaan. Tarkasteluni taustaksi esittelen kuitenkin luvussa 3 yleisiä

lähestymistapoja sijatutkimukseen sekä käsittelen kognitiivista kielentutkimusta ja kieliopillistumista. Pohjaan analyysini abessiivimuotoisten nominien vertailuun ja kontekstin vaihteluun. Metodina on kieli-intuition eksplikointi: tulkitson aineistoani äidinkielen kielenkäyttäjän näkökulmasta käyttäen intuitiotani, joka rakentuu kielen sosiaalisesti jaetulle luonteelle ja merkityksille (ks. Itkonen 1997). Analysoin merkitysjäsennys on konventionaalista kielitietoa, joka on kielenpuhujille yhteistä.

1.2 Tutkimuksen kulku

Luvussa 2 esittelen lyhyesti suomen sijajärjestelmän ja sen kehityksen, minkä jälkeen kohdistan huomion pelkästään abessiiviin. Alaluvussa 2.2 kuvaan abessiivin ilmentämää merkitystä ja listaan muita kielen keinoja, joilla voidaan ilmaista samankaltaisia merkityksiä. Lisäksi esittelen abessiivin esiintyvyyttä sijamuotona. Sen jälkeen kuvaan abessiivin morfologiaa ja kehityshistoriaa kantasuomesta nykysuomeen. Teen myös lyhyen katsauksen niihin maailman kieliin, joissa abessiivi esiintyy.

Teorialuku 3 esittelee erilaisia lähtökohtia sijatutkimukseen. Käsittelen erikseen kognitiivisen kielentutkimuksen näkökulman sijoihin, valenssin sekä suhdessännön. Lopuksi tarkastelen kieliopillistumista.

Luku 4 on tutkielman ensimmäinen analyysiluku, jossa kartoitan abessiivin syntaksia ja morfosyntaksia. Puntaroin, milloin abessiivinomini on lauseessa välttämätön täydennys verbille ja milloin vapaa määrite. Välttämättömyysaspektia esitellessäni erittelen abessiivimuotoisia nomineja kieltolauseissa ja nostan esiin kahden eri kieltoilmaisun vaikutuksen lauseeseen. Esittelen myös abessiivin nominijakauman.

Analyysiluku 5 esittelee aineistossa esiintyvät abessiivinomininit ja niiden tarkoitejaon. Lisäksi esittelen abstraktien abessiivinominien kuusi merkitysryhmää. Omaksi alaluvukseen muotoutuu intensiteettisanojen käyttö abessiivimuotoisten nominien kanssa. Luvun lopussa vertaan tämän tutkimuksen abessiivinomineja kandidaatintutkielmani aineiston abessiivinomineihin. Samalla pohdin tekstilajin vaikutusta abessiivinominien käyttöön.

Tutkielman viimeisessä analyysiluvussa 6 tarkastelen *ilman* + partitiivi -rakennetta suhteessa abessiivinomineihin. Ensin tarkastelen *ilman*-adposition vaikutusta abessiivilauseeseen, minkä jälkeen siirryn vertaamaan abessiivinominin ja *ilman* + partitiivimuotoinen nomini -adpositiolausekkeen samankaltaisuutta sekä eroja. Vertaan aineiston kymmentä eniten esiintynyttä abessiivimuotoista nominia niiden vastineiksi hahmottuviin *ilman* + partitiivi -rakenteisiin. Tarkastelen, onko abessiivimuotoinen nomini korvattavissa *ilman* + partitiivilla vai onko niiden käyttöön kiteytynyt toisistaan eroavia merkityksiä.

Päättämäluvussa 7 tiivistän tutkimukseni tulokset ja esittelen tutkimuksestani nousseet johtopäätökset. Lisäksi otan kantaa johdannon pohdintaan siitä, mikä rooli abessiivilla on suomen sijajärjestelmässä sekä arvioin, kuinka hyvin käyttämäni tutkimusmenetelmä ja aineisto soveltuivat tutkimukseen. Päätän tutkielmani tekemällä jatkotutkimusehdotuksia.

1.3 Aineisto

Aineistoni koostuu ylilauta.org-internetkeskustelusivuston kirjoituksissa käytetyistä abessiivisijaisista nomineista. Ylilauta-keskustelusivuston aineisto on kerätty vuosilta 2012–2014. Koska tarkoitukseni on tutkia abessiivinominien käyttöä nykykielessä, on Ylilaudan keräysajankohta tutkimukselleni sopiva. Ylilaudan valitsemista aineistoksi puoltaa myös se, että Ylilauta on varsin suosittu keskustelusivusto, sillä sivustolla käy kuukausittain 3 miljoonaa vierailijaa ja viestejä lähetetään lähes miljoona joka kuukausi (www.ylilauta.org). Keskustelu on siis vilkasta.

Ylilaudalla on nimettyjä keskustelualueita. Aineistoni abessiivinomininit esiintyvät seuraavilla sattumanvaraisesti valituilla keskustelualueilla: ihmissuhteet, arki, paranormaali, sota, politiikka, ruoka ja juoma, opiskelu, tiede, harrastukset, kirjallisuus, anime, penkkiurheilu, seksuaalisuus, matkustus, uskonnot, muoti, pelit, massiinat, valokuvaus sekä musiikki. Aiheet ovat varsin erilaisia, minkä katson myös olevan eduksi monipuolisen kontekstin kannalta. Sivustolla on säännöt, joissa kielletään muun muassa laittoman materiaalin levittäminen, mainostaminen ja häiriköinti (www.ylilauta.org).

Tarkoitukseni on tutkia mahdollisimman vapaata kielenkäyttöä, minkä puolesta Ylilauta on myös hyvä valinta aineistoksi: keskustelusivustolle kirjoittaminen on täysin anonyymia, eikä sivustolle tarvitse rekisteröityä. Palvelu on myös maksuton. Kuten keskustelualueiden aiheet osoittavat, Ylilaudalla keskustelu käy vilkkaana varsin monista eri aiheista. Näistä syistä katson, että aineisto on sopivan ajankohtaista ja säätelemätöntä.

Ylilauta-aineisto on morfologisesti koodattu Kielipankin Korp-konkordanssihakuohjelmaan, jonka kautta on mahdollista etsiä tiettyjä sanoja, sanojen yhdistelmiä tai kieliopillisia rakenteita valitusta aineistosta. Olen hakenut aineistoni abessiivinominin Korpin kautta laajennetulla haulla, jossa sanan sananluokaksi on määritetty substantiivi ja morfologiseksi analyysiksi abessiivi. Rajauksesta huolimatta mukaan on seuloutunut jonkin verran MA-infinitiiviä sekä partitiivia. Olen poistanut haun jälkeen tuloksista läpi päässeet MA-infinitiivit ja partitiivit, jotta jäljelle jää vain abessiivinomineja. Lisäksi olen poistanut hakutuloksista selvät kirjoitusvirheet (*mitä virheitä kannatta välttää*) ja useampaan kertaan koodatut samat abessiivilauseet.

Olen rajannut aineistosta pois myös erään käyttäjän erilaiset *koiratta*-variantit, sillä käyttäjä listaa suomen kielen kaikki taivutusmuodot päätteineen sanasta *koira*. Katson, että listauksessa kielenkäyttö ei ole autenttista, vaan kopioitua taivutusparadigman esittelyä. Itse tuotetuksi abessiivi-ilmaukseksi en myöskään katso seuraavaa aineistossa olevaa virkettä: *Ruohinko käsin ruveta ilman rautarukkasitta, kivisittä kintahitta, vaskisitta vanttuhitta*. Virke on lainaus *Kalevalasta*, eikä se näin ollen edusta kirjoittajan omaa kielenkäyttöä eikä lainauksena nykykieltä. Mainittakoon myös, että eräs käyttäjä näppärästi hyödyntää abessiivin merkitystä kysyessään, mikä on muusikko Tommi Liimatan sukunimi. Hän antaa kolme vaihtoehtoa: Liisterittä, Maalitta ja Liimatta. En kuitenkaan laske näitä letkauksia aineistooni.

Haku seuloo Ylilauta-aineistosta aluksi 6 042 rajaustani vastaavaa tapausta, joista olen ottanut sattumanvaraisessa järjestyksessä 2 000 ensimmäistä tarkasteluun. Virhekoodausten poistamisen jälkeen aineistoon jää 679 abessiivinominia. Mikäli lause sisältää kaksi abessiivinominia, olen laskenut sen yhdeksi abessiiviyksiköksi. Tämä johtuu siitä, että aineistossa kahden abessiivimuotoisen nominin

esiintyminen samassa lauseessa ilmenee poikkeuksitta abessiivimuotoisena substantiivina ja abessiiviadjektiivina tai -pronomina, jolloin jälkimmäinen on aina substantiivin määrite. Näin ollen ne voidaan katsoa kuuluvan samaan lausekkeeseen (ks. luku 4.3).

Esimerkkien kielisäsu on alkuperäisen aineiston mukainen. Koska Ylilaudalle kirjoitetut virkkeet ovat usein huomattavan pitkiä tai välimerkkejä ei käytetä kirjoituksissa ollenkaan, olen ottanut virkkeestä tarkasteluun vain sen lauseen, jossa abessiivinomini esiintyy. Olen kuitenkin jättänyt esimerkin ympärille tarkoituksenmukaista kontekstia. Mikäli olen irrottanut esimerkkilauseen pidemmästä virkkeestä, olen merkinnyt irrottamista kahdella ajatusviivalla (—).

Tein kandidaatintutkielmani vuonna 2014 abessiivinominien esiintymisestä *Helsingin Sanomissa*. Aineisto on vuodelta 1995. Tutkielmassa jaottelen abessiivinomineja sen mukaan, mistä aihealueista puhuttaessa ne tyypillisesti esiintyvät. Vertaan tämän tutkimuksen tuloksia kandidaatintutkielmani tuloksiin. Vertailussa pohdin, millainen vaikutus aineiston tekstilajilla mahdollisesti on abessiivinominien käyttöön. *Helsingin Sanomat* pitää itseään laatusanomalehtenä (Sanoma Media Finlandin brändit), jonka kirjoittajat ovat ammattitoimittajia. Ylilauta edustaa taas toisenlaista viestintäkanavaa, sääntelemätöntä ja tarkastamatonta, verkkoväli-teistä ja kirjallista vuorovaikutusta. Ylilaudan kirjoittajista ei ole tarkempaa tietoa, mutta selvä ero on siinä, että *Helsingin Sanomien* kirjoittajien tekstejä editoidaan ja he tuottavat tekstiä ammatikseen. On aiheellista pohtia, vaikuttavatko genrejen toisistaan eroavat luonteet abessiivin käyttöön.

2 Abessiivi

Aluksi esittelen lyhyesti sijan kielen kategoriana ja sijojen syntyvät suomalais-ugrilaisissa kielissä. Tämän jälkeen siirryn tarkastelemaan abessiivia. Esittelen abessiivin merkityksen ja esiintyvyyden sekä morfologian ja kehityksen suomen kielessä. Sen jälkeen kartoitan, missä muissa maailman kielissä abessiivi tunnetaan.

2.1 Sija kielen kategoriana

Sija on morfosyntaktinen ja morfosemanttinen kategoria, jonka tunnuksena on sijapäätte. Sijapäätteen tehtävänä on kertoa, missä syntaktisessa ja semanttisessa suhteessa nominaalinen sana tai lauseke on muuhun lauseeseen. Sijamuodon valintaan vaikuttavat erilaiset rakenteelliset ja semanttiset tekijät. Suomessa yleinen jaottelu sijojen välillä on jako kieliopillisiin ja semanttisiin sijoihin. Kieliopillisiin sijoihin kuuluvat nominatiivi, partitiivi, genetiivi ja akkusatiivi. Nimitys johtuu siitä, että kyseiset sijat ovat subjektin, objektin ja predikatiivin – keskeisten lauseenjäsenten – sijoja. Tosin myös kieliopillisilla sijoilla voi ajatella olevan omat merkityksensä. (ISK 2010: 1173.)

Adverbiaalien sijat eli paikallissijat ja marginaaliset sijat puolestaan muodostavat semanttisten sijojen joukon, koska niillä on selvä inherentti merkitys. Prototyyppisesti ajateltuna semanttisilla sijoilla on konkreettisempi merkitys kuin kieliopillisilla sijoilla. (ISK 2010: 1173–1175.) Komitatiivi, instruktiivi ja abessiivi on vielä erikseen nimetty vajaakäyttöisiksi sijoiksi. Ne eivät piirteiltään selvästi istu ei-kieliopillisten sijojen järjestelmän osaksi ja ovat NP:issä harvinaisia, jopa fraaseihin lukeutuvia (Vilkuna 1996: 81).

Suomalais-ugrilaisiin kieliin sijoja on syntynyt kolmella tavalla. Yhdessä tavassa vanhat sijasuffiksit ovat yhdistyneet – näin suomeen on muodostunut sisäpaikallissijat. Toinen synty tapa on niin sanotusti sanasyntyinen eli itsenäisistä substantiiveista on voinut kehittyä sijapäätteitä. Tästä esimerkkinä on viron *-ga*-komitatiivi. Kolmas tapa on ”lohkosyntyinen” eli joissakin taivutusmuodoissa osa sanan

vartalosta aletaan mieltää taivutussuffiksiin kuuluvaksi. Tällöin syntyy uusi kokonaisuus, joka voidaan liittää itsenäisenä suffiksina myös muihin sanoihin. (Suoniemi-Taipale 1994: 4.)

Suomen kaikki 15 sijaa ovat myöhäiskantasuomesta periytyneitä, mutta vain kolmannes sijoistamme on ollut olemassa suomalais-ugrilaisessa kantakielessä, jossa niitä on ollut kuusi (Hakulinen 1968: 84; Suoniemi-Taipale 1994: 1). Voidaan perustellusti olettaa, että suomalais-ugrilaiseen kantakieleen kuuluivat nominatiivi, genetiivi, akkusatiivi ja vähintään kolme paikallissijaa (Collinder 1965: 54).

Suomalais-ugrilaisten kielten kehityssuunta on ollut päivänvastainen kuin indoeurooppalaisten kielten. Suomalais-ugrilaisten kielten sijajärjestelmän rikastuessa indoeurooppalaisten kielten niukentuva sijajärjestelmä on antanut tilaa prepositioiden käytölle. (Hakulinen 1968: 84–85.) Suomalais-ugrilainen sijajärjestelmä on laajentunut paikallisuutta ilmaisevien sijojen määrän kasvaessa. Suomalais-ugrilaisen kantakielen kuuden sijamuodon järjestelmässä käytettiin lokaalisessa tehtävässä pelkästään yleisiä paikallissijoja. Sijajärjestelmämme on kehittynyt niin, että nykyisin paikallissijoja on runsaasti. (Suoniemi-Taipale 1994: 1.) Niiden lisäksi suomessa on kolme marginaalista sijaa, joiden käytöllä on leksikaalisia ja morfologisia rajoituksia (ISK 2010: 1208). Seuraavaksi syvennyttään niistä yhteen, abessiiviin.

2.2 Abessiivin merkitys ja esiintyvyys

Kielto, negatio, ilmaisee, että jokin asiantila tai ominaisuus ei päde tai että jotakin ei ole ollenkaan. Kieltoa voidaan ilmaista erilaisilla morfosyntaktisilla ilmaisukeinoilla. Abessiivimuotoiset substantiivit edustavat lauseke- ja sanastotason kieltoa. (ISK 2010: 1534.) Lauseessa abessiivimuotoinen ilmaus kertoo, mitä ilman jokin tapahtuu tai mitä ilman jokin on. Abessiivia käytetään siis ilmaisemaan tilanteen tapahtumista ilman tiettyä entiteettiä tai entiteetin puuttumisesta huolimatta (mts. 1209).

Abessiivimuotoisen nominin (esimerkki 1) lisäksi on muita tapoja saada lauseeseen jonkin entiteetin puutteen sisältävä merkitys. Yksi niistä on adpositio *ilman* (esimerkki 2), joka korvaa usein nykykielessä abessiivin (Liuskari 2006: 31). *Ilman*

on myös adverbi, joka voi jättää relaation kiintopisteen tarkentamatta (*Te jätitte ilman*). Kiintopistettä ei tarvitse merkitä erikseen, sillä lause voi jäädä elliptiseksi. Konteksti paljastaa, mitä ilman jäädään (*Jäätelöt loppuivat jo. Te jätitte ilman.*). (Leino 1993: 214.)

Toisinaan abessiivin merkitys voidaan ilmaista myös *vailla ~ vaille* + partitiivi -rakenteella (3). Näiden lisäksi kieltoverbi (4), *tOn*-karitiiviadjektiivi (5) sekä kieltoprefiksit *epä-* ja *ei-* tuovat lauseeseen kielteisen merkityksen. (ISK 2010: 1534; ks. myös Vilkuna 2015: 470–478.) Tavallisin kiellon ilmaisukeino on persoonassa taipuva kieltoverbi *ei* (ISK 2010: 1534). Seuraavat esimerkit osoittavat, miten eri tavoilla entiteetin puutteen merkitys saadaan lauseeseen. Lauseiden merkitykset eivät ole täysin samanlaisia, sillä eroja voidaan nähdä olevan esimerkiksi karjan puutteen kestolla tai pysyvyydellä, mutta tosiasiallinen sanoma on lauseissa sama: karjaa ei ole.

1) Olen **karjatta**.

2) Olen **ilman karjaa**.

3) Olen **vailla ~ vaille karjaa**.

4) Minulla **ei ole karjaa**.

5) Olen **karjaton**.

Sijamuotojen frekvenssiä koskevat kartoitukset ovat vahvistaneet abessiivin harvakäyttöisyyden sijamuotona (ISK 2010: 1179). Niiden mukaan abessiivi on suomen sijoista vaihdellen toiseksi vähiten tai vähiten käytetty (ks. taulukot 1 ja 2). Esiintyvyyssmittauksissa vähiten ja toiseksi vähiten käytetyn sijan paikoilla ovat vaihtelevasti abessiivi ja komitatiivi. Abessiivin harva käyttö selittyy osittain sillä, että abessiivin lisäksi on monia muita tapoja kielellisesti ilmaista abessiivin tuomaa merkitystä.

Taulukko 1. Sijamuotojen tekstiesiintymiä (ISK 2010: 1179).

	Lauseopin arkisto		Parole
	%	n	%
NOM	30,5	39939	37,4
GEN	22,9	29912	21,7
PAR	13,6	17734	13,7
T-AKK	0,1	108	0,1
ESS	2,6	3434	2,1
INE	6,8	8864	5,8
ELA	4,6	6072	4,0
ILL	6,7	8792	6,1
ADE	4,2	5553	4,0
ABL	1,1	1457	1,0
ALL	2,4	3123	2,2
ABE	0,2	308	0,2
KOM	0,1	120	0,1
INS	2,0	2610	0,3
Yht.		130921	

Taulukon 1 tekstiesiintymiin sisältyy Lauseopin arkiston aineistoon kuuluvat sijaesiintymät yleiskielisessä aineistossa. Mukana on yksi romaani ja yksi näytelmä. Koneellisesti koodatussa Parole-aineistossa otokseen kuuluu aineistoa *Helsingin Sanomista* ja *Suomen Kuvalehdestä* 1990-luvulta ja yksi tietokirja. (ISK 2010: 1179.) Taulukkoon 2 on puolestaan laskettu sijamuotoesiintymät hieman alle 30 000 sanan korpuksesta. Aineistoon kuuluu lähinnä esseetyyppisiä asiatekstejä sadan vuoden ajalta. Vasemmassa sarakkeessa on sijamuotoesiintymien määrä tekstin 1 000 sanaa kohden. Oikealla prosenttiluvut kertovat, mikä on jokaisen sijamuodon suhteellinen osuus kaikkien sijamuotojen kokonaisesiintymästä. (Leino 1993: 175.)

Taulukko 2. Sijamuotojen esiintymät 1000 tekstisanassa (f/1000 s.) ja niiden prosenttinen osuus kaikkien sijamuotojen esiintymistä (%) (Leino 1993: 176).

	f/1000 s.	%
NOMINATIIVI	85	25.0
GENETIIVI	96	28.3
PARTITIIVI	9	2.1
ESSIIVI	9	2.6
TRANSLATIIVI	6	1.6
INESSIIVI	27	8.0
ELATIIVI	17	5.0
ILLATIIVI	20	5.8
ADESSIIVI	13	3.7
ABLATIIVI	4	1.1
ALLATIIVI	10	2.8
ABESSIIVI	0.2	0.1
KOMITATIIVI	0.3	0.1
INSTRUKTIIVI	2	0.7
YHTEENSÄ	341	100

ISK:n (2010: 1543) mukaan adpositioiden ja adverbien *ilman*, *vailla* ja *vaille* käyttö on huomattavasti yleisempää kuin abessiivisijaisten substantiivien. Abessiivin käyttöä 1960-luvun yleiskielessä tutkineen Hilkka Virkkusen (1977) tutkimuksessa abessiiveja on 0,16 prosenttia saneista. Virkkusen (1977: 57) mukaan abessiivit ovat luonteenomaisia kirjoitetulle lehtitekstille, mutta radiossa se on vähän käytetty sija.

Osmo Ikola (1996) on tutkinut abessiivin käyttöä suomen yleiskielessä ja murteissa. Ikolan (1996: 33) mukaan abessiivia käytetään enemmän yleiskielessä kuin murteissa. Aineistoesimerkkien niukkuuden takia epävarmaksi jää Ikolan mukaan se, onko abessiivi yleisempi itä- ja pohjalaismurteissa kuin hämäläis- ja lou-

naismurteissa sekä se, onko abessiivi yleiskielessä yleisin virkakielessä ja harvinaisin kaunokirjallisuudessa. Ikolan tutkimus viittaa näihin päätelmiin, mutta lukujen pienuuden takia hän esittää päätelmänsä varauksin.

2.3 Abessiivin morfologia ja kehitys

Abessiivin *-tt*-aineksella on vastineita kaikissa suomalais-ugrilaisissa kielissä – mahdollisesti samojedissa asti, vaikkakin nominien taivutusjärjestelmään abessiivi vaikuttaa liittyneen vasta kantasuomessa. Kantasuomeen palautuu todennäköisesti vanhan kirjakielen ja murteiden *-ta^x*, *-tä^x* (< **ttak*, < **ttäk*) -päätteinen ja loppukahdennuksen sisältävä abessiivi. (Hakulinen 1968: 91.)

Vanhan kirjakielen abessiivin päätte *-ta^x* (< **ttAk*) sisältää vanhan karitiivi-johtimen ja latiivipäätteen **k* (Häkkinen 1985: 88). Karitiivijohdin **-ktA-* rekonstruoituu uralilaiseen kantakieleen. Yhdessä nomininjohtimen **-mA-* kanssa se muodosti **ktAmA*-loppuisia karitiivijohdteja. Päätte **-ktAk* (suomen abessiivin päätte) esiintyy kaikissa suomalais-permiläisissä kielissä paitsi mordvassa. Huomattavaa on se, että kirjasuomen *-ttA*-päätettä morfologisesti säännöllisempi on *-tA*, jota esiintyy monissa suomen murteissa. *tt*:n heikko aste johtuu siitä, että latiivin **-k* on sulkenut tavun. (Lehtinen 2007: 76–77.)

Kaisa Häkkisen (1985: 89) mukaan **ptAk*-abessiivipäätteen löytyminen suomalais-permiläisistä kielistä (mordvaa lukuun ottamatta) osoittaa, että kyseessä on mahdollisesti erittäin vanha sijamuoto. Silti kehitys voi olla vain myöhempää rinnakkaiskehitystä, koska permiläisissä kielissä latiivin **k* ja sananloppuiset konsonantit eivät yleensä ole säilyneet niin hyvin kuin abessiivin kohdalla näyttäisi tapahtuneen (Häkkinen 1985: 89).

Vanhassa kirjasuomessa ennen 1800-lukua abessiivin päätte on ollut useimpien murteiden tapaan muotoa *-tA*. Nykymuotoa *-ttA* on satunnaisesti esiintynyt muun muassa 1600-luvulla käsikirjoituksiksi jääneissä lainsuomennoksissa, ja muutama esimerkki on myös Agricolan kielessä. (Häkkinen 1994: 207.) Mainitun lisäksi muotoa *-ttA* on käytetty pienillä alueilla Laatokan ympärillä ja Peräpohjolan murteissa. Geminaatallinen muoto tavataan muun muassa Pärtyyli Vhaëlin kie-

liopissa vuonna 1733, mutta vielä vuonna 1840 Kustaa Renvallin kieliopissa yleis-kielen abessiivin päätteiden sanotaan olevan *-tA*. Renvall tosin mainitsee myös geminaatallisen muodon, jota hän kuitenkin pitää vain Kajaanin ja Pohjois-Suomen murteiden erikoispiirteinä. (Lehikoinen – Kiuru 1998: 102–103.)

Geminaatallinen päätte alkoi vakiintua suomen kirjakieleen 1800-luvun alkupuolella tietoisien kielenohjailun tuloksena. Geminaatallista muotoa perusteltiin sillä, että se on helpompi erottaa partitiivin päätteestä, geminaatallisen päätteiden edellä vartalon heikkoasteisuus on säännönmukaisempaa kuin yksittäis-*t*:llisen ja abessiivi on sukua karitiivijadjektiiville, jossa on geminaatta. Geminaatallisen kirjoitusasun vakiinnuttamisen puolesta puhuivat ja kirjoittivat näytävästi 1840-luvulla muun muassa Elias Lönnrot ja Fabian Collan. (Lehikoinen – Kiuru 1998: 103–104; ks. myös Häkkinen 1994: 208.)

Nykyään pidetään virheellisenä käyttää sekä abessiivia että *ilman*-adpositiota, sillä silloin ilmaus ikään kuin sisältää kaksi negatiota. Ennen yleinen kaksoiskäyttö on muuttunut virheelliseksi melko myöhään. *-ttA*-päätteiden vakiinnuttua abessiivin ja *ilman*-preposition yhteiskäyttö alkoi hiipua (Häkkinen 1994: 208). Vielä kuitenkin 1960-luvulla Aarni Penttilä (2002 [1963]: 436) esittää kieliopissaan, ettei kaksoiskäyttö ole virheellistä, vaikka se onkin yleiskielessä harvinaista. Penttilä kirjoittaa kaksoiskäyttöä tavattavan erityisesti paikallismurteissa ja kansanrunoudessa.

Abessiivin ja *ilman*-adposition yhteiskäyttö ei kuitenkaan ole vierasta suomen suomenkielissä. Esimerkiksi nykyvirossa se on normien mukainen kielenpiirre. Vironkielisessä lauseessa merkitys on sama, ilmaistiinpa se pelkällä abessiivilla tai abessiivin ja *ilma*-preposition yhdistelmällä (Pajusalu – Hietaharju – Taro – Yallop 2010: 142). Abessiivin ja *ilman*-adposition käytöstä nykykielessä kerrotaan lisää luvussa 6.

Abessiivinominin muodostus on mahdollista liki mistä tahansa nominista, vaikka käyttö onkin kiteytymisherkkää (ISK 2010: 1209). Abessiivinomini on morfologisesti mahdollinen muodostaa, vaikka se on yhdyssana (6), siinä on fokuspartikkeli (7 ja 8), sävypartikkeli (9 ja 10) tai possessiivisuffiksi (11), se on numeraalimäärite (12), pronomini (13) tai adjektiivi (14):

- 6) Megatähti esiintyi **rintaliiveittä**.
- 7) Hän rohkeni tulla **kirjattakin** kouluun.
- 8) Toisaalta **tuliaisittakaan** ei kannata saapua.
- 9) **Lomittahan** tässä paiskitaan töitä.
- 10) **Rahattapa** syöt kaurapuuroa.
- 11) Jouduin olemaan konferenssissa **kollegattani**.
- 12) Tulit vastaan poikkeuksellisesti **kahdetta koiratta**.
- 13) **Sinutta** olisin yksinäinen.
- 14) Keittiön maalaus hoitui **keltaisetta**.

ISK:n (2010: 1208) mukaan kiteytyneet ilmaukset ovat ainoa alue, jossa pronomineja esiintyy vajaakäyttöisissä sijoissa. Joissain pronomineissa abessiivi vaikuttaa mahdolliselta, mutta joidenkin pronomien abessiivimuoto tuntuu vaikealta ymmärtää tai jopa mahdottomalta muodostaa. Seuraavassa abessiivipronominiluettelossa olen lihavoinut ne muodot, joita pidän erityisen hankalana muodostaa siksi, että kieli-intuitioni mukaan muodot eivät tunnu oikeilta. Lihavoimattomatkään muodot eivät välttämättä ole käytettyjä muotoja, mutta näkemykseni mukaan ymmärrettäviä ja muodollisesti mahdollisia: *minutta, sinutta, hänettä, meittä, teittä, heittä, **tämättä** ~ **tättä**, **tuotta**, **settä**, **nämättä** ~ **nättä**, **nuotta**, **nettä**, **kenettä**, **jo-katta**, **mikättä**, kummatta, jommattakummatta, muitta, useatta, eräättä ja **itsettäni***.

Mielenkiintoista on, että abessiivin päätettä on käytetty vanhassa kirjakielessä ja varhaisnykysuomen kaudella persoona- ja demonstratiivipronominien kanssa, kuten *sinuta* ja *tättä* (Häkkinen 1994: 207–208). Varsinkin demonstratiivipronominit vaikuttavat istuvan erityisen huonosti abessiiviin nykykielitajun mukaan.

Huomionarvoista on myös se, että abessiivinumeraali vaikuttaa sopivan usein vain abessiivisubstantiivin määritteeksi. Se voinee esiintyä yksinkin, mutta kontekstia tällaiselle lauseelle on haastavaa keksiä: *Minulla on viisi pientä lasta, mutta kuljen kaupungilla kolmetta*. Sama pätee abessiiviadjektiiveihin. Esimerkissä 14

abessiiviadjektiivi esiintyy itsekseen, mutta substantiiviabessiivin lisääminen lauseeseen vaikuttaa sujuvammalta kielenkäytöltä: *Keittiön maalaus sujui keltaisetta maalilta*. Toisin sanoen abessiivinumeraali ja -adjektiivi ovat mahdollisia muotoja, mutta itsekseen esiintyessään ne voivat vaikuttaa hankalalta tai elliptiseltä kielenkäytöltä. Ne sopivat luontevammin abessiivisubstantiivin määritteiksi.

2.4 Abessiivi eri kielissä

Suomalais-ugrilaiset kielet ovat kielikuntansa tapaan synteettisiä, eli ne yhdistävät useita merkityselementtejä yhteen sanaan, ja agglutinoivia, eli ne ilmaiset kieliopilliset merkitykset liittämällä sanaan erilaisia päätteitä (Salminen 1993: 29). Agglutinoivissa kielissä on siis yleensä paljon sijamuotoja. Abessiivi tunnetaan samalla nimityksellä useissa uralilaisissa kielissä sekä myös joissain muissa kielissä kielikuntamme ulkopuolella.

Abessiivi esiintyy virossa päätteensä *-ta* (Viitso 1998: 128), ersässä päätteensä *-(v)TOmO* (Hamari – Aasmäe 2015: 311), komissa päätteensä *-tëk* (Hausenberg 1998: 312), hantissa päätteensä *-ləy* (Filchenko 2015: 182), etelä- ja pohjoissaamassa päätteensä *-pta*, *-t'ta* sekä *-t'ta*, *-taga* (Nevis 1986: 5), marissa päätteensä *-de* (Kangasmaa-Minn 1998: 226), selkupissa päätteensä *-kåål* (Helimski 1998: 561) ja udmurtissa päätteensä *-tek* (Csúcs 1998: 282). Marissa ja selkupissa abessiivi tunnetaan karitiivi-nimityksellä (Kangasmaa-Minn 1998: 226; Helimski 1998: 561), udmurtissa sekä abessiivina että karitiivina (Csúcs 1998: 282). Lisäksi Blake (1994: 156) mainitsee, että abessiivia esiintyy uralilaisten kielten lisäksi Australiassa puhuttavissa kielissä.

3 Lähestymistapoja sijatutkimukseen

Sijatutkimuksen eri teorat eroavat toisistaan karkeasti ottaen siinä, miten ne suhtautuvat muodon ja merkityksen suhteeseen kielessä. Pääteoriatyyppejä on neljä. Niiden väliset erot syntyvät siitä, millaisia merkityksiä sijalla nähdään olevan. Seuraavaksi esittelen sijatutkimuksen pääteoriatyypit, minkä jälkeen alaluvussa 3.2 tarkastelen sijoja kognitiivisessa kielentutkimuksessa, valenssia sekä suhdesääntöä. Viimeisessä alaluvussa 3.3 käsittelen kieliopillistumista.

3.1 Sijat kielenkuvauksessa

Suomen sijajärjestelmää voidaan lähestyä eri lähtökohdista. Jos ajatellaan, että sijat ovat semanttisesti tyhjiä ja määräytyvät syntaksista, sijan kuvaus voidaan rajata pitkälti syntaksiin. Jos taas sijoja lähestytään siitä näkemyksestä, että sijamuodoilla on itsenäisiä merkityksiä, sijakuvaus painottuu semantiikkaan. Rajanveto ei ole näin ehdoton, mutta antaa suuntaa sille, miten sijoja on totuttu lähestymään. (Leino 1990: 13.)

Leino (1990) esittelee Anna Wierzbickan (1980: xviii–xix) ryhmittelyn sijajärjestelmää koskevista teorioista, jotka jakautuvat neljään tyyppiin. Yhden mukaan sijoilla ei ole merkityksiä ollenkaan, sillä sijamerkinän katsotaan olevan syntaktinen pintailmiö. Toisessa tyypissä sijat ovat polyseemisiä, ja niistä useimmilla on laaja joukko merkityksiä, joita ei voi selvästi erottaa toisistaan. Yhden tyyppin mukaan sijoilla on suppea joukko toisistaan selvästi erottuvia merkityksiä. Lisäksi voidaan katsoa, että sijat eivät ole polyseemisiä, vaan niillä on yksi ydinmerkitys. (Leino 1990: 37.)

Generatiivisen kieliopin standarditeorian mukaan sijan käyttö perustuu syntaksiin, jolloin sija ei esiinny ”syvärakenteessa”. Näkemystä puoltaa se, ettei sijakuvaus ole kovinkaan tyydyttävästi pystytty osoittamaan muodon ja merkityksen välistä yhteyttä. Jos hylätään ajatus sijan merkityksen yhtenäisyydestä, sijat nähdään diskriminaattoreina, jotka osoittavat semanttista tai syntaktista funktiota, mutta niillä ei ole itsenäistä merkitystä. Äärimmillään näkemys johtaa siihen, että

sijan merkitys kielletään kokonaan, jolloin sija on vain syntaktinen pintailmiö. Sijakielioppi lähtee tällaisista lähtökohdista, ja Leinon (1990: 28) mukaan muun muassa Charles J. Fillmore (1968) korostaa syntaksin keskeisyyttä. Fillmore käyttää *sijan* sijaan termejä *syvä-* ja *pintasija*, jolloin syväsjaja on merkitykseltään tyhjän pintasijan vastakohta. (Leino 1990: 28.)

Perinteisen kieliopin mukaan sijat ovat polyseemisiä, jolloin kieliopin tehtävänä on luetella sijan eri käyttötavat ja merkitykset. Sijamuodon semanttiset ja syntaktiset ominaisuudet nähdään kokoelmana erilaisia merkityksiä ja käyttöjä, jotka ovat vakiintuneet kieleen. Kokoelma on sattumanvarainen, eikä niiden keskinäisiä suhteita tästä syystä pyritä perinpohjaisesti selvittämään. Muun muassa E. N. Setälän teoksessa *Suomen kielen lauseoppi* (1880) sijakuvaus perustuu perinteisen kieliopin näkemykselle sijoista. (Leino 1990: 15, 19–20.)

Yksi mahdollinen tapa lähestyä sijoja on osoittaa sijalle primaarinen perusmerkitys, josta muut merkitykset johdetaan. Näin vältetään perinteisen kieliopin ongelmallinen lopputulema, loputon merkitysten luettelo. Perusmerkityksen ajatuksen hengessä voitaisiin määritellä, että abessiivin perusmerkitys on jonkinlaisen entiteetin puutteen ilmaiseminen. Ongelmaksi muodostuu se, kuuluuko entiteetin puute aina nykysuomen abessiivin perusmerkitykseen. Voi nimittäin olla, että kaikki abessiivin käyttötavat eivät ilmaise entiteetin puutetta samalla tavalla kuin suomen illatiivin kaikki käyttötavat eivät pohjaudu spatiaalisuuteen, jota kuitenkin voidaan pitää illatiivin perusmerkityksenä. Pentti Leino (1990: 20) esittää, ettei perusmerkityksen mahdollisuutta ole syytä suoraan kieltää. Ennemmin voidaan puhua sijan tietyn käytön ensisijaisuudesta. (mp.)

Leino (1990: 21) esittelee Roman Jakobsonin (1971) merkitysnäkömyksen, jonka mukaan perusmerkityksen käsite kumotaan ja se korvataan kokonaismerkityksen käsitteellä. Tällöin sijan kokonaismerkitys on abstraktinen, mutta sen variantteihin kuuluvat erityismerkitykset ovat kontekstisidonnaisia. Sijan eri käytöt eivät ole tosistaan riippumattomia. Lähtökohtana on ajatus, jonka mukaan sijat kielen yksikköinä sisältävät merkityksen, ne eivät siis ole semanttisesti tyhjiä grammatisia merkitsimiä. Jakobsonin (1971: 26) mukaan jokaisen sijan kokonaismerkitys määräytyy kielen koko sijajärjestelmästä. Tämä strukturalistinen näkemys johtaa siihen, että sijoja ei voi kuvata erikseen, vaan yhden sijan merkitys on osoitettavissa

vain suhteessa järjestelmän muiden sijojen merkitykseen. Näin saman taivutusjärjestelmän sijat muodostavat yhtenäisen järjestelmän. (Leino 1990: 21.)

Leinon (1990:12, 25–26) mukaan edellä esitettyä Jakobsonin sijakuvausta on kritisoitu siitä, että sen kokonaismerkitys jää abstraktiksi ja täten analyysi jää subjektiivisten vaikutelmien varaan (mm. Fillmore 1968: 10; Wierzbicka 1980: xv). Wierzbicka (1980: 158) ei tyystin torju kokonaismerkitystä, mutta sen sijaan hän etsii eri merkitysten yhteisiä semanttisia komponentteja. Kysymys on pohjimmiltaan siitä, millä tavoin sijan eri merkityksien katsotaan liittyvän toisiinsa. (Leino 1990: 12, 25–26.)

Leino (1990: 24–25) esittelee S. D. Kacnel’sonin (1972) tarjoaman toisenlaisen näkökulman. Sen mukaan sijan erityismerkitykset eivät ole saman kokonaismerkityksen variantteja vaan erillisiä funktionaalisia yksiköitä (ks. myös Siro 1956: 15–17). Paavo Siro (1956) nostaa samassa yhteydessä esiin lauseyhteyden: sijalla on eri yhteyksissä erilaisia merkityksiä. Tällöin sijan eri käyttötavat asettuvat keskenään täydennysjatkumoon. Näkemystä voidaan pitää strukturalistisena. (Leino 1990: 24–25.)

Generatiivista teoriaa lukuun ottamatta kaikki sijakuvaukset pohjautuvat siihen käsitykseen, että sijalla on joko itsenäinen merkitys tai itsenäisiä merkityksiä. Kyseenalaista on vain näiden merkitysten keskinäisten suhteiden kuvaus ja sen kautta sijan semanttisen yhtenäisyyden osoittaminen tyydyttävästi. On kuitenkin huomattava, ettei merkitysten keskinäisten suhteiden osoittamisen vaikeudesta välttämättä seuraa, ettei sijoilla voisi olla itsenäisiä merkityksiä. (Leino 1990: 38; Wierzbicka 1980: 144.)

Leinon (1990: 38–39) mukaan sijaa ei voitane pitää polyseemisenä, jos ajatellaan sen semanttisen puolen koostuvan monista, toisistaan riippumattomista merkityksistä. Tyypillisesti sijan merkityksistä monet kuitenkin ovat selvästi sukua keskenään, vaikka niiden sukulaisuutta on haastavaa tarkasti eksplikoida. Sijatutkijoista Siro, Kacnel’son ja osittain myös Wierzbicka pitävät sijaa homonyymisena. Sijan eri merkityksille ei heidän mukaansa voida osoittaa yhteisiä ominaisuuksia, jolloin kyse on enemmän homonymiasta kuin polysemiasta. (Leino 1990: 38–39.)

Tämä tutkielma pohjautuu siihen käsitykseen, että sijalla on eri käyttöä eri yhteyksissä. Eri käyttöjen välillä voi olla motivoivia merkityssuhteita, mutta niitä

ei välttämättä pystytä aina aukottomasti osoittamaan, eikä tämä tutkielma keskity eri käyttöjen keskinäisiin motivaatiosuhteisiin.

3.2 Sijat kognitiivisessa kielentutkimuksessa

Pentti Leinon (1993: 21–22, 29) mukaan kognitiivinen kielentutkimus keskittyy kielen rakenteen kuvaukseen muttei näe kielioppia autonomisena. Tällaisen kieliopin mukaan kielen rakenne ei ole muusta kognitiosta riippumaton. Kielioppi nähdään ei-generatiivisena ja käyttöpohjaisena, ja se on niiden konventionaalisten yksikköjen luettelo, joita käytetään ilmaisutapahtumien luokittamiseen (ks. Langacker 1991: 532–533). Lisäksi merkitys ja kielioppi ovat erottamattomia. Suuntauksen mukaan merkitys on seurausta sanoista ja lauseista sen sijaan, että merkitys olisi sanojen ja lauseiden luontainen ominaisuus (ks. Moore – Carling 1982: 11–12). Kognitiivinen lingvistiikka on luopunut ”objektiivisesta” semantiikasta ja tutkii merkitystä mentaalisenä ilmiönä. (Leino 1993: 21–22, 29.) Koska kognitiivinen kielioppi on luonteeltaan ei-generatiivinen, se ei ole sääntöjärjestelmä vaan kieleen konventionaalistuneiden yksikköjen luettelo (mts. 62).

Kognitiivinen kielioppi painottaa syntaksin ja semantiikan erottamattomuutta sekä mielikuvia. Kielen rakenteen eri puolet pyritään yhdentämään ilman, että kielioppia jaettaisiin erillisiin komponentteihin. Leino (1993: 54) esittelee Langackerin (1987: 2–3) kognitiivisen kieliopin käsittämät grammaattiset rakenteet kolmen kohdan mukaan: semanttinen rakenne on universaalisena sijaan kielikohtainen ja se kuvataan suhteessa tietorakenteisiin, kielioppi on symbolinen eli kieliopin yksiköillä on sekä muoto että merkitys ja kieliopin ja leksikon välinen ero on jatkumonluonteinen. (Leino 1993: 54.)

Kognitiivinen kielioppi lähtee siitä työhypoteesista, että muodon ero on merkityksen ero. Vasta-argumenttina voidaan esittää, että merkityksen analyysissa voidaan huomioida ilmauksen koko ensyklopedinen tieto, puhetilanne ja kielenkäyttäjän valinnat, jolloin affektiiviset ja emotionaaliset merkitykset korostuvat ja synonymia on mahdollista (ks. Päiviö 2007). Kielenkäyttäjän kielivalintoja pohdittaessa on kuitenkin ennen kaikkea syytä ottaa huomioon, että kielellisen sanoman ja sen sisällön suhde on konventionaalinen, sopimuksenvarainen. Luonnollinen kieli

koodaa konventioita. Konventiot ovat luonteeltaan sosiaalisia, jolloin ne mahdollistavat kieliyhteisölle yhteiset symbolit. (Karlsson 1994: 7–8.) On oleellista miettiä, kuinka paljon kielenkäyttäjän valintaan vaikuttaa konventio, vakiintunut kielen käytäntö. Vaikka kielenkäyttäjä valitsee muodot ”vapaasti”, valintaan vaikuttaa se, millaisia kielen konventioita hän hallitsee ja millaisia konventioita hänen ympärillään käytetään. Näin ollen valinta ei ole muista riippumaton.

3.2.1 Valenssi

Abessiivin käyttöä konventiona voi pohtia valenssin käsitteen kautta. Valenssilla tarkoitetaan sanan kykyä saada oheensa tietynlaisia seuralaisia, jotka toimivat sanan täydennyksinä. Täydennyksiä voi olla yksi tai useita. Yhden täydennyksen vaativa verbi on valenssiltaan yksipaikkainen, kahden täydennyksen vaativa verbi kaksipaikkainen ja niin edelleen. Se, että jokin lauseenjäsen on verbin täydennys eli kuuluu valenssiin, voidaan osoittaa lauseenjäsenen pakollisuudella. Ehdoton pakollisuus, jossa täydennys saisi aina tietyn verbin yhteydessä ilmiä, on kuitenkin harvinaista. Voidaan luonnehtia, että valenssin pakollisuus on syntaktis-semanticista. Semanticisella pakollisuudella tarkoitetaan sitä, että verbin merkityksen tarkastelu vaatii täydennyksen huomioimisen, jolloin täydennys on oleellinen osa verbin merkitystä. (ISK 2010: 438–439; ks. myös Pajunen 2001: 26–27.)

Rektiosijana abessiivi esiintyy verbien *jäädä* ja *jättää* täydennyksinä (ISK 2010: 1210). Rektiossa sanan täydennys on tietyssä sijassa riippumatta täydennyksen semanticisesta luonteesta tai kategoriasta (mts. 1177). Verbit *jäädä* ja *jättää* voivat esiintyä semanticisesti ymmärrettävinä yksinäänkin (esimerkki 15), mutta abessiivimuotoinen nomini voi tuoda lauseeseen sellaista informaatiota, joka on merkityksen kannalta välttämätöntä (esimerkki 16).

15) Jäin.

16) Jäin asunnotta.

Abessiivimuotoinen nomini voi näin toimia semanticisesti pakollisena täydennyksenä (esimerkki 16).

3.2.2 Suhdesääntö

Paavo Siro (1964) tuo paikallissijojen kuvaukseen suhdesäännön ja kvasipredikaatin käsitteet. Kvasipredikaatit osoittavat pääsanana olevan nominin suhdetta tiettyyn toiseen jäseneseen lauseessa. Sijapäätteet ovat sidonnaisia kvasipredikaatteja, kun taas adpositiot ovat vapaita kvasipredikaatteja. Syntyy täydennystarve, valenssi. Valenssin täyttäjänä on kvasipredikaatin korrelaatti. Esimerkiksi ilmaus *huoneeseen* on vajaa, mutta *poika – huoneeseen* on täydellinen. (Leino 1989: 162.) Vaikka Siron suhdesääntö on laadittu paikallissijoja varten, voidaan sitä soveltaa myös abessiiviin. Ilmaus *hatutta* on vajaa, mutta ilmaus *poika – hatutta* on täydellinen. Esimerkeissä *huoneeseen* ja *hatutta* valenssia täydentää *poika*, joka toimii kvasipredikaatin korrelaattina.

Kvasipredikaatin yleisempi käsite on funktionaali. Se on muodollinen aines, joka osoittaa sanan suhdetta lauseen muuhun osaan. Kvasipredikaatti on erikoistunut siten, että sillä osoitetaan erityisesti sanan ja toisen lauseenjäsenen suhdetta. Ero muihin funktionaaleihin on siis se, että kvasipredikaatit viittaavat tiettyyn lauseenjäseneseen. Funktionaalit eivät viittaa tiettyyn lauseenjäseneseen, vaikka osoittavatkin sanan suhdetta lauseen muuhun osaan. (Leino 1989: 163; ks. Siro 1964: 58–63.) Siron suhdesäännön mukaan verbin määräyksenä olevan adverbiaalinen kvasipredikaatti viittaa intransitiivisessa lauseessa subjektiin (*Hän saapui hatutta*) ja transitiivisessa lauseessa objektiin (*Hän söi puuroa sokeritta*) (Siro 1964: 28; Leino 1989: 163). Suhdesääntö koskee pelkästään niitä adverbiaaleja, joissa esiintyy kvasipredikaatti (Leino 1989: 163).

Siron kuvaus paikallissijoista on yhteneväinen kognitiivisen kieliopin sijakäsityksen kanssa. Kognitiivisessa kieliopissa kielen rakenteessa erotetaan kolme puolta: semanttinen, fonologinen ja symbolinen. Semanttiset rakenteet kuvataan predikaationa. Semanttisena yksikkönä predikaatti on symbolisessa suhteessa fonologisen yksikön kanssa. Jokainen predikaatio koostuu kahdesta osasta: hahmosta ja kehyksestä. Predikaation hahmona on entiteetti, jonka kaksi perustyyppiä on oliot ja relaatiot. Tyypilliseen relaatioon kuuluu kaksi entiteettiä, ja relaatiota osoittavana ilmauksena voi olla sijapäätte. Sijapäätteet ovat statiivisia relaatioita, jotka esittävät atemporaalisia muodostelmia. (Leino 1989: 167–169.) Sijapäätte muodostaa siis suhteen vartalosanan ja korrelaatin eli kiintopisteen ja muuttujan välille.

Kun sijapäätte esiintyy lauseessa verbin adverbialissa, verbin kuvaama suhde ja sijan osoittama relaatio lankeavat tyypillisesti yhteen, jolloin verbi tuo relaatioon temporaalisen luonteen. Abessiivimuotoinen nomini ei kuitenkaan aina viittaa kvasipredikaattina tiettyyn korrelaattiin, vaan se voi lauseadverbialina luonnehtia verbin kuvaaman toiminnan tapaa, jolloin se on muu funktionaali: *huoletta oleminen on ihanaa*.

3.3 Kieliopillistuminen

Kieliopillistumisella tarkoitetaan niitä prosesseja, joissa leksikaalinen yksikkö tai rakenne omaksuu kieliopillisen funktion. Kieliopillistumisessa on laajemmin kyse prosessista, jossa kieleen syntyy kieliopillisia aineksia vähemmän kieliopillisista aineksista. (Laitinen – Lehtinen 1997: 6.) Kieliopillistuminen koskee myös prosessia, jossa kieliopillinen yksikkö saa uuden tai uusia abstrakteja merkityksiä vanhan merkityksen ohkeen tai tilalle (Heine – Claudi – Hünemeyer 1991: 2; Hopper – Traugott 2003 [1993]: 2; ks. myös Päiviö 2007: 35–36).

Hypoteettisesti kieliopillistumisen suunta on leksikosta kielioppiin. Yksisuuntaisuuden periaatteen mukaan kieliopilliset kategoriat hiljalleen kehittyvät leksikaalisimmista aineksista. Kyse on konkreettisten merkitysten muuttumisesta abstraktiksi. Sanan suhde muihin sanoihin muuttuu sidonnaisemmaksi kuin ennen. Prosessin aikana sana saattaa menettää autonomisuutensa jopa siinä määrin, että se liittyy kliitiksi toiseen sanaan. Kehitys voi johtaa siihen, että kieliopillistuneesta elementistä tulee kieliopin automaattinen osa. Pakollistuessaan elementti muuttuu yhteensopivammaksi kielen muiden ainesten kanssa. (Laitinen – Lehtinen 1997: 10–11.) Esimerkiksi saamen *rahatta*-abessiivin *rudahaga* lohkeamaa käytetään *ilman*-lekseiminä *haga* (Sulkala 2002: 287).

Kieliopillistumisen toinen keskeinen puoli on sen näkeminen jatkumona. Jatkumon voi hahmottaa historiallisena muutoksena tai synkronisesti kielen leksikaalisten ja grammaattisten ainesten välisenä asteikkona. Kieliopillistuminen on vähittäistä ja limittäistä. Myös merkitykset ketjuuntuvat. (Laitinen – Lehtinen 1997: 11–12.)

Kieliopillistumisen prosessi nähdään usein alkavan semanttisesta muutoksesta. Kun kielellisen elementin merkitys tulkitaan tiettyssä kontekstissa uudella tavalla, puhutaan reanalyysistä. Se tarkoittaa myös uutta rakenteellista jäsentymistä, jota kutsutaan restrukturaatioksi. Oleellista on konteksti, sillä juuri se tuottaa kielellisen elementin uudelleentulkinnan. Lisäksi on tärkeää huomata, että kieliopillistumisessa kontekstin ymmärretään koskevan myös kielellisiä rakenteita. Uusi reanalyysi syntyy usein kontekstuaalisen päättelyn kautta. Näin päätelmä voi tuottaa uusia ilmauksia. (Laitinen – Lehtinen 1997: 11–12).

Käsitteellä *bleaching* (haalistuminen) tarkoitetaan lähimerkityksen käsitteitä, joilla viitataan kieliopillistumisen mukaiseen merkitysmuutokseen (Heine ym. 1991: 40–41, 108–109). Leksikaalisen yksikön merkityksen haalistumisessa on kyse siitä, että alkuperäinen ”täysi” merkitys menettää yksityiskohtaansa (ks. Siirainen 2001; Salminen 2012: 30–31).

Suomen kielen abessiivia voidaan tarkastella kieliopillistumisen, leksikaalistumisen ja haalistumisen kannalta. Esittelen luvuissa 5 ja 6 tiettyjen abessiivinominien uusia, abstraktistuneita merkityksiä. Abessiivinominien merkitykset ovat osittain abstraktistuneet niin, ettei vartalosana enää suoranaisesti abessiivinominissa viittaa tarkoitteeseensa. Näin on käynyt esimerkiksi abessiivinominille *armotta*, joka on abstraktistunut kuvaamaan tekemisen tapaa. Se ei juurikaan käytössä viittaa armon, laupeuden, puutteeseen. Lisäksi vahvikeabessiivit (*poikkeuksetta*, *kiistatta*) ovat kieliopillistuneita intensiteettipartikkeleita. Ne muodostavat kategorian, jossa konstruktion on kiteytynyt vahvistuksen funktio. Tästä lisää luvussa 5.2.

4 Abessiivinominien syntaksia ja morfosyntaksia

Tämä on tutkimuksen ensimmäinen analyysiluku, jossa käyn läpi abessiivinominien syntaksia ja morfosyntaksia. Analysoin aihetta siitä näkökulmasta, ovatko abessiivimuotoiset nominit lauseen kannalta pakollisia täydennyksiä vai vapaita määritteitä. Omina alalukuina käsittelen myös abessiivimuotoiset nominit kielto-lauseessa sekä abessiivin nominijakauman ja mukautumisen nominitaivutukseen.

4.1 Abessiivinomini pakollisena täydennyksenä ja vapaana määritteenä

Jaottelen aineiston abessiivimuotoiset nominit sen mukaan, ovatko ne adverbiaaleina lauseen kannalta pakollisia täydennyksiä vai vapaita ja valinnaista määritteitä. Jaottelu ei ole ongelmaton, sillä raja välttämättömän ja vapaan välillä ei suinkaan aina ole selkeä (valenssista luvussa 3.2.1). Seuraavaksi esittelen havaintoja, jotka nousevat esiin valinnaisuutta pohdittaessa.

Adverbiaalit voivat kuulua verbin valenssiin, jolloin ne toimivat verbin adverbiaalitäydennyksenä. Adverbiaalitäydennyksiä on kahdenlaisia, verbin valenssin mukaisia (*pidän hänestä*) ja konstruktion mukaisia (*hänestä tuli opettaja*). Mikäli adverbiaalit eivät kuulu verbin valenssiin, täydennysmuottiin tai lausetyyppiin, ovat ne määritteen asemassa. Tällöin ne ovat joko integroituneita adverbiaaleja (*tulin bussilla*) tai irrallisia adverbiaaleja (*onneksi ei tuule*). (ISK 2010: 914–917.) Määritteinä toimivat abessiivinominit ovat integroituneita adverbiaaleja. Kutsun niitä tässä tutkimuksessa vapaiksi adverbiaaleiksi silloin, kun ne eivät ole lauseessa selvästi pakollisia täydennyksiä.

Aineistossa noin 20 prosenttia kaikista abessiivinomineista edustaa jokseenkin pakollisia täydennyksiä. Jokseenkin siksi, että raja pakollisen ja vapaan välillä ei ole aina tyystin selvä. Pakollisiin täydennyksiin olen laskenut ne abessiivinominit, joita ei voi poistaa lauseesta ilman, että lause vaikuttaa jäävän vajaaksi. Näin ollen ne kuuluvat valenssiin, täydennysmuottiin tai lausetyyppiin. Pakollisuus ei tarkoita tässä tutkimuksessa sitä, että vain abessiivinomini pystyisi täyttämään rektiopaikan, vaan että abessiivinominin täyttäessä rektiopaikan se on kyseisessä lauseessa pakollinen osa, mikäli muita paikantäyttäjiä ei samassa lauseessa esiinny.

Tällöin kysymys siitä, mikä paikantäyttäjistä on pakollinen tai pakollisin, on tulkin-
nanvarainen.

Abessiivimuotoinen nomini on selvästi pakollinen täydennys verbien *jäädä*
ja *jättää* kanssa. Kyse on näiden verbien ja abessiivimuotoisen nominin muodosta-
masta konstruktiosta. Rektiopaikan voisi täyttää myös muu adverbiaali (*hän jäi*
kaupunkiin). Vaikka rektiopaikan voi täyttää myös muu lauseenjäsen, on abessii-
vinomini korvaamaton merkityksen kannalta esimerkkilauseissa 17 ja 18. Ennen
vinoviivaa on aineistoesimerkki ja sen jälkeen abessiiviton versio näyttämässä,
kuinka lause jää vajaaksi ilman abessiivinominia.

17) – – todellinen syy, talousongelmat ja ahneus, **jäävät lähes huomiotta** – – / – – todellinen syy, talousongelmat ja ahneus **jäävät** – –

18) – – **jätetään huomiotta** loput lauseista – – / – – **jätetään** loput lauseista – –

Aineistossa yleinen abessiivinomini *jäädä*- ja *jättää*-verbien kanssa on *huomiotta*. Se esiintyy aineistossa 50 kertaa, joista 49 esiintymää on joko *jättää*- tai *jäädä*-verbin täydennyksenä tai *jättäminen*-teonnimen kanssa (lisää tuonnempana tässä luvussa). Ilman abessiivinominia lauseen merkitys ja rakenne jäävät vajaiksi.

Jäädä- ja *jättää*-verbien täydennyksenä voi olla mikä tahansa muutossijainen nomini. Mainitut verbit tarvitsevat jonkin konventionaalisista vaihtoehdosta. Aineistossa yleisin täydennys näille verbeille on *huomiotta*, mutta myös muut abessiivinomininit voivat toimia näiden verbien täydennyksinä. Seuraavissa esimerkeissä ennen vinoviivaa on aineistoesimerkki ja sen jälkeen abessiiviton versio osoittamassa, että lause jää edelleen vajaaksi.

19) Jäät **kaljoitta!** /Jäät!

20) – – jos ei halua jäädä **pisteittä**. / – – jos ei halua jäädä.

21) melkein aina joku jää **havutta** – – / melkein aina joku jää – –

Abessiivinominin pakollisuutta eivät määrää ainoastaan verbit *jäädä* ja *jättää*. Abessiivinominin voidaan katsoa olevan välttämätön joidenkin teonnimien eli verbikantaisten substantiivijohdosten kanssa, jotka ilmaisevat kantaverbinsä tarkoittamaa tapahtumaa tai tilaa. Seuraavat aineistoesimerkit 22–27 havainnollistavat huomiota. Ennen vinoviivaa on aineistoesimerkki ja sen jälkeen abessiiviton vastine osoittamassa ilmaisun vajautta. Voidaan nähdä, että verbikantainen substantiivijohdos ilman abessiivinomiaa on mahdollinen, mutta abessiivinomini tuo lauseeseen merkityksen kannalta oleellista informaatiota ja merkitystä.

22) – – **huomiotta jättäminen** vain kasaa lisää ja lisää ongelmia – – /
– – **jättäminen** vain kasaa lisää ja lisää ongelmia – –

23) – – täysin **valtiotta eläminen** nykymaailmassa. / – – täysin eläminen nykymaailmassa.

24) **Janotta oleminen** on pienen epämukavuuden arvoista. / Oleminen on pienen epämukavuuden arvoista.

25) Ei tunneta yhtään kulttuuria jossa **syyttä tappaminen** tai esim. varastaminen olisi salittua. / Ei tunneta yhtään kulttuuria jossa tappaminen tai esim. varastaminen olisi salittua.

26) – – 10 kertaa jäänyt kiinni **kortitta ajosta** – – / – – 10 kertaa jäänyt kiinni ajosta – –

27) **Perusteetta suosittelu** vaikuttaa trollaukselta. / Suosittelu vaikuttaa trollaukselta.

Aineistossa yleinen abessiivinomini *huomiotta* esiintyy kerran ilman *jäädä*-tai *jättää*-verbiä tai niistä muodostettua substantiivijohdosta:

28) Tässä on hyvä ehkä kertoa omakohtainen kokemus tämän tyyppisestä asioiden **huomiotta sivuuttamisesta**.

Konstruktio *huomiotta sivuuttaminen* on sikäli erikoinen, että sivuuttaminen jo itsessään tarkoittaa huomiotta jättämistä. Tosin voidaan myös ajatella, että asiat voidaan joko sivuuttaa tietoisesti tai vahingossa, jolloin huomiotta sivuuttaminen ei ole

tietoista tai tahallista. Esimerkki 28 voi viitata jälkimmäiseen tulkintaan. Joka tapauksessa *huomiotta sivuuttaminen* on rakenteeltaan yleisen *huomiotta jättämisen* mukainen.

Epäselvintä rajanveto välttämättömän täydennyksen ja vapaan määritteen välillä on silloin, kun lauseessa on neutraali verbi ja niukasti informaatiota. Tällöin ei aina ole selvää, vaatiiko verbi seurakseen abessiivinominia vai pärjääkö se ilman. Esimerkeissä 29–31 verbeinä ovat neutraalit *mennä*, *käyttää* ja *tehdä*. Näissä esimerkeissä abessiivimuotoinen nomini toimii tavan adverbialina, joka usein on vapaa määrite lauseessa (ks. esimerkit 39–42). Näin ei kuitenkaan vaikuta olevan aina, sillä esimerkkilauseet 29–31 osoittavat, että abessiivinomininit tavan kuvailuna näyttävät tuovan lauseeseen joskus myös kokonaisuuden tuntua. Lauseet voisivat olla myös ilman abessiivinominia, jolloin ne kuitenkin vaikuttaisivat kömpelöiltä. Ennen vinoviivaa on aineistoesimerkki ja sen jälkeen abessiiviton versio osoittamassa vajavuuden tuntua.

29) – – joka melkeinpä perustuu kuviin, joita käytetään **luvatta** :P /
– – joka melkeinpä perustuu kuviin, joita käytetään :P

30) – – tuiki tuiki tähtönen ja greensleeves menevät **ihän moitteetta**. /
– – tuiki tuiki tähtönen ja greensleeves menevät.

31) – – kun teen tätä **ihän estoitta**. / – – kun teen tätä.

Kun merkitykseen sisältyy selkeästi jonkin asian puuttuminen, kuten esimerkiksi 29, abessiivimuotoisen nominin poisjättäminen muuttaisi merkitystä selvästi. Toisaalta mikäli esimerkeissä 30 ja 31, joissa abessiivinominiin kuvaa tapaa, olisi enemmän informaatiota tekemisen tavasta, abessiivinomini ei olisi niinkään välttämätön. Huomiota selventää seuraavat muunnellut esimerkit 32–34. Abessiivimuotoinen nomini on suluissa osoittamassa sitä, että sen esiintyminen lauseessa on valinnaista, mikäli lauseessa on käytetty muuta tavan kuvausta.

32) – – joka melkeinpä perustuu kuviin, joita käytetään tekijältä piilossa, (luvatta) :P

33) – – tuiki tuiki tähtönen ja greensleeves menevät (moitteetta) ulkomuistista.

34) Kun teen tätä omasta halustani (ihan estotta).

Lauseiden tekemisen tavan kuvailu voidaan hoitaa abessiivinominilla tai muilla keinoilla (esimerkit 32–34), mutta ilman minkäänlaista kuvailua edellä esitetyt esimerkit vaikuttavat vajailta (esimerkit 29–31 ilman kuvailua). Kuvitteelliset lauseet 32–34 kuvaavat myös hyvin abessiivinominien käyttöä, sillä aineiston perusteella abessiivimuotoisia nomineja käytetään usein rinnasteisena (esimerkki 35) tai vaihtoehtoisena muun kuvailun kanssa (esimerkki 36).

35) Klassikkoasemaa on siis käytetty **surutta ja törkeästi** markkinoinnin vipuvartena – –

36) Onhan tässäkin langassa kehuttu vaikka kuinka montaa **aiheesta ja aiheetta**.

Abessiivinomit näyttäytyvät jokseenkin välttämättöminä merkityksen kannalta myös *tuloksetta*-abessiivinominin muodossa, vaikkakaan kyse ei ole syntaktisesta pakollisuudesta. *Tuloksetta* ilmaisee, että lauseessa esitetty väite ei ole saavuttanut haluttua tulosta. Tätä voidaan korostaa erottamalla abessiivinomini muusta lauseesta pilkulla (esimerkit 37 ja 38). Lauseet voivat olla ilman abessiivinominia, mutta silloin lauseen oleellinen informaatio-osa, lopputulos, jää ilmipanemattomaksi. Siksi voidaan katsoa, että *tuloksetta*-abessiivinomi on merkityksen kannalta välttämätön, mikäli lopputuloksen ilmaiseminen nähdään lauseen kannalta oleellisena.

37) Olen yrittänyt jo vuosikaudet, **mutta tuloksetta**.

38) – – vaikka toki sitä kuuluisaa teki mieli jatkuvasti, **tuloksetta**.

Aineiston 679 abessiivinominista 549, eli liki 81 prosenttia, vaikuttaa olevan vapaita adverbiaaleja. Olen määritellyt vapaan adverbiaalisen siten, että sen voi poistaa lauseesta lauseen muuttumatta vajaaksi. Tällöin abessiivimuotoinen nomini tuo lauseeseen valinnaista informaatiota, useimmiten tavan adverbiaalisen muodossa. Vapaana adverbiaalina abessiivimuotoinen nomini kertoo, miten jokin asia tapahtuu, mutta lause ei ole vajaa ilman abessiivinominia. Seuraavat aineistoesimerkit

39–42 ilmentävät abessiivin perustehtävää vapaana tavan adverbialina. Ennen vinoiviina on aineistoesimerkki ja sen jälkeen sama lause abessiivilla osoittamassa, että lause ei muutu vajaaksi ilman abessiivia.

39) – – thunderin nuuskat on **melkein poikkeuksetta** tosi märkiä pusseja – – / – – thunderin nuuskat on tosi märkiä pusseja – –

40) Uskot harhaisimpiakin juttuja **kritiikittä** – – / Uskot harhaisimpiakin juttuja – –

41) – – se on kuitenkin tämän hetken **kiistatta** paras hävittäjä..
/ – – se on kuitenkin tämän hetken paras hävittäjä..

42) Kaikkein varakkaimmat voivat **vaivatta** ohjata valtioiden politiikkaa – – / Kaikkein varakkaimmat voivat ohjata valtioiden politiikkaa – –

Esimerkit 39–42 osoittavat, ettei abessiivinomini tavan adverbialina muuta lauseen ydinsanomaa. Se tuo lisäinformaatiota – kuvailee, miten jokin asia tapahtuu tai miten jokin asia on – mutta lauseen verbi ei vaadi sitä valenssiin. Yleisiä vapaita adverbialeja ovat tunnesana-abessiivit, kuten *surutta*, sekä vahvikeabessiivit, kuten *poikkeuksetta* (ks. abessiivien merkitysryhmät luvussa 5).

Kuten olen edellä osoittanut, abessiivimuotoiset nominit ovat lauseessa enimmäkseen vapaana määritteenä. Tällöin lauseen ydinmerkitys pysyy samana, vaikka abessiivinomini poistettaisiin lauseesta. Välttämättömänä täydennyksenä abessiivi on *jäädä*- ja *jättää*-verbien sekä joidenkin verbikantaisten substantiivijohdosten kanssa. Abessiivinomini voi täyttää lauseessa semanttisesti välttämättömän osanottajan paikan. Syntaktisesti paikan voivat täyttää useammanlaiset lauseenjäsenet, mutta ilman minkäänlaista paikantäyttäjää lause jäisi vajaaksi. Aina rajanveto vapaan ja välttämättömän abessiivinominin välillä ei ole selvää. Silti on merkittävää, että aineistossa on selviä tapauksia, joissa abessiivinomini on välttämätön täydennys, ja selviä tapauksia, joissa abessiivinomini on puolestaan vapaa määrite. Seuraavaksi esittelen abessiivinominien välttämättömyyttä kieltolauseessa.

4.2 Abessiivinomini kieltolauseessa

Kieltolauseissa abessiivinomini muuttuu välttämättömäksi lauseen merkityksen säilymisen kannalta. Jos kieltolauseista poistetaan abessiivinomini, lauseen merkitys muuttuu päinvastaiseksi. Seuraavat esimerkit 43–45 havainnollistavat kyseistä ilmiötä. Ennen vinoviivaa on aineistoesimerkki ja sen jälkeen sama lause ilman abessiivia. Merkitys lauseissa muuttuu.

43) **En** voi **varauksetta** suositella ratkaisua – – / **En** voi suositella ratkaisua – –

44) **Vertauksitta** hän **ei** puhunut heille mitään – – / Hän **ei** puhunut heille mitään – –

45) Kertaakaan **en aiheetta** avolle lähtenyt – – / Kertaakaan **en** avolle lähtenyt – –

Abessiivilauseissa merkitys on kieltosanasta huolimatta myönteinen: aineistoesimerkissä 43 kirjoittaja voi suositella ratkaisua varauksin, esimerkissä 44 *hän* puhuu vertauksin ja esimerkissä 45 kirjoittaja on lähtenyt avo-osastolle aina aiheesta. Jos abessiivinomini poistetaan, lauseeseen jää kieltosana, jonka myötä lauseeseen jää kielteinen merkitys.

Ilmiö selittyy kahden kieltoilmauksen vaikutuksesta toisiinsa samassa lauseessa. Jos lauseessa on kieltosanan lisäksi abessiivinomini, kiellot kumoavat toisensa niin, että lauseen merkitys muuttuu myönteiseksi (ISK 2010: 1546). Tämän vuoksi abessiivimuotoinen nomini on kieltolauseessa merkityksen kannalta välttämätön.

ISK:n (2010: 1546) mukaan kieltosanan ja abessiivin sisältävä, myönteisen kokonaismerkityksen saava lause ei kuitenkaan ole synonyyminen myöntölauseen kanssa. Havainnollistamisen vuoksi muunнан aineiston kieltosanan ja abessiivinominin sisältävät lauseet (esimerkeissä 43–45) myöntölauseiksi, jotta nähdään niiden välinen merkitysero. Ennen vinoviivaa on aineistoesimerkki ja sen jälkeen samasta lauseesta tehty myöntölause.

46) **En** voi **varauksetta** suositella ratkaisua – – / Voin suositella ratkaisua varauksin – –

47) **Vertauksitta** hän **ei** puhunut heille mitään – – / Hän puhui heille vertauksin – –

48) Kertaakaan **en aiheetta** avolle lähtenyt – – / Lähdin avolle joka kerta aiheesta – –

Kuten esimerkit 46–48 osoittavat, myöntölausetta täytyy hieman muuttaa ainakin sijamuotojen osalta, jotta lauseisiin saadaan samankaltainen merkitys. Esimerkkiparit myös vahvistavat, että lauseet eivät merkitykseltään täysin vastaa toisiaan. Kieltoisanan ja abessiivinominin muodostama rakenne ei siis ole suoraan korvattavissa myöntölauseella. Kielto liittyy usein tekstin informaatorakenteeseen ja puheenaiheen kuljettamiseen. Kieltoa käytetään muun muassa kumoamaan kontekstissa virinneitä odotuksia (ks. Salminen 2012). Esimerkissä 48 kirjoittaja käyttää kieltoa kumoamaan odotusta, jonka mukaan hän olisi käynyt avo-osastolla ilman syytä.

4.3 Abessiivien nominijakauma ja mukautuminen nominitaivutukseen

Aineiston kaikki abessiivinomininit ovat joko pelkkiä abessiivisubstantiiveja tai abessiivisubstantiiveja, jotka saavat täydennykseen abessiivijadjektiivin tai abessiivipronominin. Aineistossa ei ole yhtään abessiivinumeraalia. Abessiivijadjektiivi esiintyy kolme kertaa taivutettuna adjektiivista *pitkä*. Ne kaikki esiintyvät abessiivisessä ilmauksessa *puheetta*-abessiivisubstantiivin määritteenä, adjektiiviattribuuttina:

49) Nyt sen **pidemmittä puheitta** minä julistan /arki/ toimitusbingon alkaneeksi.

50) Mutta **pidemmittä puheitta**, katsotaanpa mitä todistusaineistoa blogisti esittää – –

51) **Pitemmittä puheitta**, toimien tasolla Kokoomus halua yksityistää kaiken yhteisömistetun – –

Muita abessiiviadjektiveja aineistossa ei ole. *Pidemmittä ~ pitemmittä puheitta* on kiteytynyt ilmaus, eikä *puheitta* esiinny aineistossa kertaakaan ilman *pidemmittä*-adjektiivimääritettä. Toinen kiteytynyt abessiivipari on *syyttä suotta*, joka esiintyy aineistossa kuusi kertaa (esimerkit 52 ja 53). *Syyttä*-muoto esiintyy aineistossa itsenäisenä 22 kertaa (esimerkit 54 ja 55), toisin kuin *suotta*-muoto, jota esiintyy vain *syyttä suotta* -kiteymässä.

52) – – enkä siis halua leimata **syyttä suotta**.

53) – – pyytelin **syyttä suotta** anteeksi – –

54) – – jos jollekin asialle ei löydy hyvää syytä niin se on **syyttä** tehty asia.

55) – – eivät tuota ”arvostelijaa” ihan **syyttä** hakanneet – –

Huomionarvoista on *suotta*-muodon kantana oleva verbivartalo *suo-* (*suoda*), johon on ilmeisesti liittynyt partikkelijohdin *-tta* (vrt. *että, jotta*). Merkin kehitys lienee ’mielellään’ > ’huvin vuoksi’ > turhaan’. Nykymerkitykseen on voinut vaikuttaa se, että partikkeli näyttää abessiivimuodolta. (SSA s.v. *suotta*.) *Syyttä suotta* -rakennetta voidaan pitää nykysuomeen vakiintuneena abessiivimuotona.

Kuten tutkielman alussa mainitsin, abessiivi on osittain mahdollinen muoto pronomineissa. Aineistossa sen käyttö on hyvin rajallista, sillä ainoa käytetty pronominiabessiivi on *muu*-pronomini *mutkitta*-abessiivisubstantiivin kanssa. Kiteytynyt ilmaus *muitta mutkitta* esiintyy aineistossa kolme kertaa (esimerkit 56–58). *Muitta* ei esiinny kertaakaan yksin, mutta *mutkitta* on itsekseen kaksi kertaa (esimerkit 59 ja 60).

56) – – joku kaartaa **muitta mutkitta** naapurimökille päin – –

57) Muuten meni ihan oppitunteja myönten **muitta mutkitta**.

58) Kyrillinen junttien peikkokieli on **muitta mutkitta** sensuroitava – –

59) Viimiset tanssit sujuivat **mutkitta**.

60) Onko muilla tilisiirto onnistunut **mutkitta**?

Aineiston perusteella voidaan todeta, että abessiiviadjektiivit ja -pronominit eivät esiinny itsenäisesti, vaan ne toimivat abessiivisubstantiivin määritteinä. Tällainen käyttö on silti harvinaista. Abessiivinumeraaleja ei käytetä tässä aineistossa ollenkaan. Abessiivinomininit ovat siis abessiivisubstantiiveja, jotka harvoin saavat adjektiivi- tai pronominimääritteen.

Abessiivin vahva substantiivipainotus vastaa aikaisempaa tutkimusta eri nominien esiintymisestä abessiivimuotoisina. ISK:n (2010: 1180) sanaluokittaisen sijasiintyvyydestaulukon mukaan abessiivia esiintyy vain substantiiveissa. Laskelmassa on tarkasteltu Lauseopin arkiston koodattua yleiskielistä aineistoa, jossa on mukana romaani ja näytelmä.

Nominien taivutukseen kuuluvat luvun ja sijan lisäksi mahdolliset possessiivisuffiksit ja liitepartikkelit (ISK 2010: 106). Liitepartikkelit voivat liittyä lähes kaikkien sanaluokkien sanoihin (mts. 156). Liite on sidonnainen morfeemi, joka tarvitsee isäntäsanana. Liite ei ole osa sanan taivutusvartaloa, vaan se liittyy itsenäisesti esiintyvään sananmuotoon (mts. 154). Abessiivimuodot ovat tältä osin vajaa-käyttöisiä. Aineistossa esiintyy ainoastaan yksi liitepartikkeli, *-han*-sävyartikkeli:

61) — — **teloittahan** se ei kulkisi mihinkään — —

Possessiivisuffiksit kiinnittyvät nomineihin ja näin ilmaisevat persoonaa (ISK 2010: 122). Nekin ovat abessiivinomineissa harvinaisia, sillä aineistossa on vain yksi possessiivisuffiksi:

62) Jouduin tappeluihin **syyttäni**.

Lisäksi mainittakoon, että aineistossa esiintyy kolme yhdyssanoista muodostettua abessiivinominia (esimerkit 63–65).

63) Eli ihan täysin **ennakko-odotuksista** et ole ollut liikenteessä :D

64) — — jos kuvittelet, että luomuviljely tapahtuu **torjunta-aineita**.

65) — — jolloin tuli **ajo-oikeudetta** ajaminen — —

Esitellyn perusteella voidaan summata, että abessiivimuotoiset substantiivit esiintyvät yleensä sellaisenaan ilman liitteitä. Lisäksi yhdyssana-abessiivinominit ovat harvinaisia.

5 Abessiivinominien merkitysryhmät

Abessiiveja voidaan ryhmitellä niiden vartalosanan ja abessiivipäätteen yhdistymisestä syntyvien semanttisten ominaisuuksien perusteella. Yksi tunnettu jako on esteettömyyden ryhmä, syyn ja luvan puutteen ryhmä sekä yleinen entiteetin puutteen ryhmä (ISK 2010: 1209). ISK:n (2010: 1543) mukaan yleisimmät abessiivisubstantiivit muodostuvat substantiiveista, joihin sisältyy negatiivinen merkitys, kuten *epäily*, *ongelma* ja *vaikeus*. Otan kantaa väitteeseen alaluvun 5.2 lopussa. Samassa yhteydessä puhun sanojen negatiivisesta sävystä, en merkityksestä.

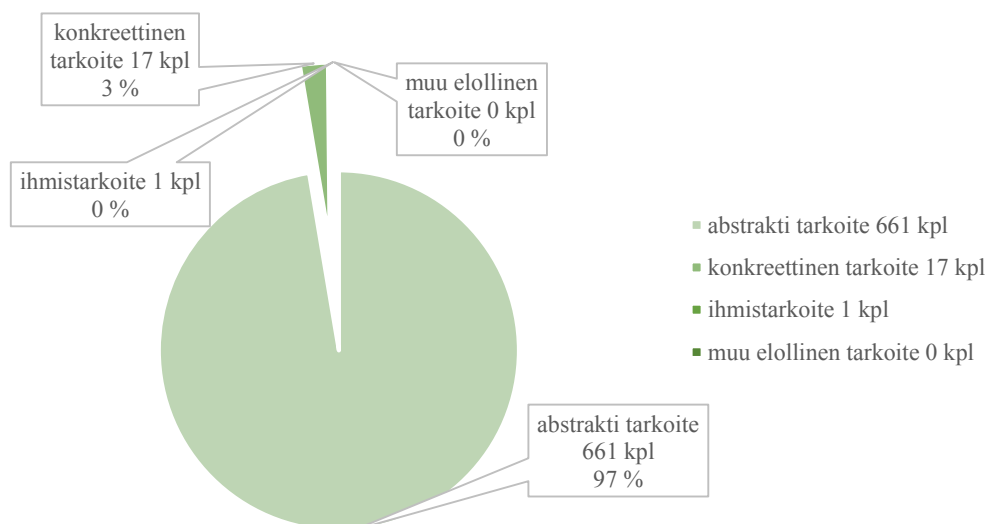
Tässä luvussa tarkastelen aineistossa useimmin esiintyviä abessiivinomineja sekä niiden tarkoitejakoa. Lisäksi esittelen kuusi muodostamaani abessiivinominien merkitysryhmää, jotka osaltaan selittävät abessiivinominien käyttöä tietyissä konteksteissa (alaluku 5.2). Nämä merkitysryhmät tarjoavat vaihtoehdon edellä esitellylle ISK:n merkitysryhmäjaolle. Omina alalukuina käsittelen intensiteettisanojen käyttöä abessiivimuotoisten nominien kanssa (alaluku 5.3) sekä esittelen kandidaattitutkielmani aineistoa ja vertaan sitä tämän tutkimuksen aineistoon (alaluku 5.4).

5.1 Abessiivinominien tarkoitejako Ylilauta-aineistossa

Olen jakanut aineiston 679 abessiivinominia neljään eri luokkaan sen mukaan, millaiseen tarkoitteeseen abessiivimuotoinen nomini viittaa. Tarkoiteluokat jakautuvat seuraavasti: abstrakti tarkoite, konkreettinen tarkoite, ihmistarkoite ja muu elollinen tarkoite. Abstraktiin luokkaan kuuluvat kaikki ne sanat, jotka viittaavat elottomaan tarkoitteeseen ja joilla ei ole käsin kosketeltavaa muotoa: ne viittaavat usein tunteisiin tai mielen sisäisiin prosesseihin (*rakkaus*, *ajatus*). Konkreettiseen luokkaan kuuluvat kaikki ne elottomat tarkoitteet, joita voi usein käsin koskea tai ainakin ihmissilmällä selvästi nähdä (*kruunu*, *aurinko*). Kaksi viimeistä luokkaa sisältävät kaikki elolliset oliot. Ihmistarkoitteinen luokka sisältää ne sanat, jotka viittaavat ihmiseen (*opettaja*, *hän*). Muu elollinen olio -luokka on puolestaan niille elollisille olioille, jotka eivät ole ihmisiä (*koira*, *Seppo-hamsteri*). Kuvio 1 erittelee aineiston abessiivinominien tarkoitejaon.

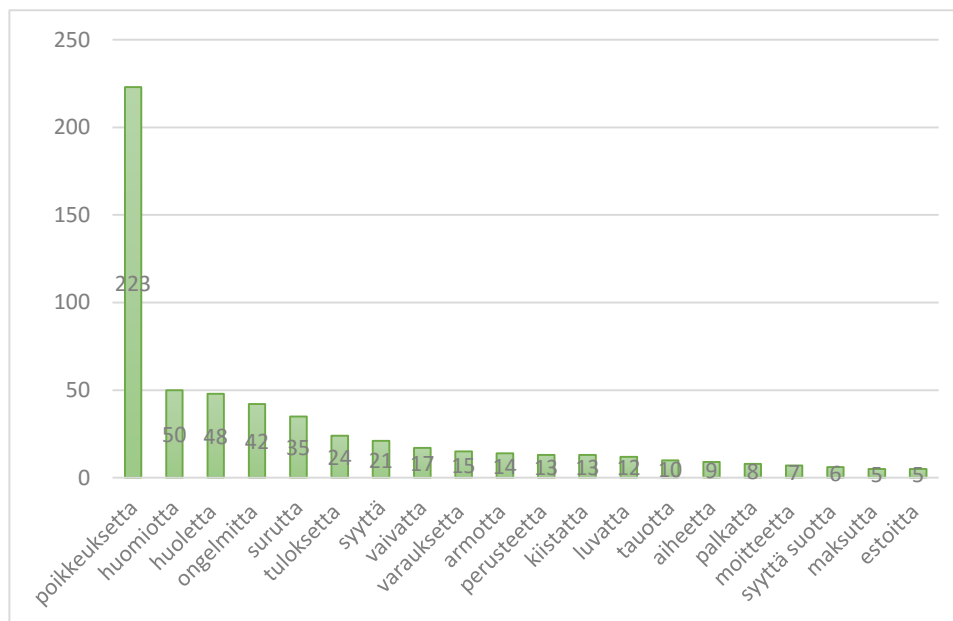
Kuvio 1 kertoo, että 97 prosenttia kaikista aineiston abessiivinomineista viittaa abstraktiin tarkoitteeseen. Konkreettisia tarkoitteita on yhteensä 17 kappaletta, jolloin luokka muodostaa kokonaisuudesta kolmen prosentin osuuden. Ihmistarkoitteisia abessiivinomineja on vain yksi, *paritta*, jolloin prosenttiosuus pyöristyy nolnaan. Muihin elollisiin olioihin viittaavia abessiivinomineja ei ole aineistossa yhtään. Tulos osoittaa, että abessiivimuotoisia nomineja käytetään liki aina, 97 prosentin enemmistöllä, kuvailtaessa abstraktia asiaa. Seuraavaksi esittelen taulukon 3, jossa ovat aineistossa eniten esiintyneet abessiivimuotoiset nominit. Taulukosta puuttuu alle viiden abessiivinominin esiintymät, jotka esittelen erikseen myöhemmin tässä luvussa.

Kuvio 1. Abessiivinominien tarkoitejako

Taulukko 3 osoittaa, että aineiston yleisin abessiiviesiintymä on abstrakti *poikkeuksetta*. 223 abessiivin esiintymällä se muodostaa pyöristettynä 33 prosentin osuuden koko aineiston abessiivinomineista. Toiseksi yleisimmin esiintyy *huomiotta* (50) ja *huoletta* (48). *Surutta* (35), *tuloksetta* (24) ja *syyttä* (21) edustavat nekin runsasta käyttöä verrattuna aineiston muutaman esiintymän abessiivinomineihin. Lasken monikko- ja yksikkömuodot erikseen, sillä näin tulos kartoittaa myös sitä, onko jokin abessiivimuoto kiteytynyt käytettäväksi yksikössä tai monikossa.

Taulukko 3. Yleisimmät abessiivinomininit

Abessiivinomininit *korvauksetta* ja *kritiikittä* esiintyvät aineistossa neljä kertaa. Kolme kertaa esiintyvät *esteettä*, *havutta*, *kunniatta*, *muutta mutkitta*, *pidemmittä* ~ *pitemmittä puheitta*, *säälittä* ja *vastikkeetta*. Kaksi kertaa esiintyvät abessiivinomininit *ehdoitta*, *huomioitta*, *kortitta*, *mutkitta*, *naarmuitta*, *pisteittä*, *pyyteettä*, *rajatta*, *sauhutta*, *suojatta*, *tappioitta*, *vahingoitta*, *veloituksetta* ja *äänettä*. Aineistossa esiintyy puolestaan vain kerran seuraavat abessiivinomininit: *ajo-oikeudetta*, *aukotta*, *ehdotta*, *ehkäisyyttä*, *ennakko-odotuksitta*, *esteittä*, *estotta*, *häiriöttä*, *janotta*, *kaljoitta*, *karenssitta*, *kiireettä*, *konstittia*, *koodeitta*, *korvauksitta*, *kuritta*, *kuvatta*, *palkatta*, *palkkioitta*, *paritta*, *pennittä*, *perusteluitta*, *puolustuksetta*, *rahatta*, *rajoituksetta*, *rangaistuksetta*, *ravinnotta*, *röökittä*, *sotkutta*, *synnittä*, *syyttäni*, *sähköttä*, *teloit্তahan*, *torjunta-aineitta*, *tunteetta*, *tutinoitta*, *vaaratta*, *vaikeuksitta*, *valtiotta*, *varauksitta*, *vauhdittia*, *vaurioitta*, *vertauksitta*, *viivytyksettä* ja *virheettä*.

Aineiston yleisin abessiivinomini *poikkeuksetta* (223) ei ole aineistossa kertaakaan monikollisessa muodossa *poikkeuksitta*. Myöskään 48 kertaa esiintyvä *huoletta* ei esiinny aineistossa monikollisessa muodossa *huolitta*. Pelkästään yksikössä esiintyvät myös *surutta* 35 – *suruitta* 0, *tuloksetta* 24 – *tuloksitta* 0, *syyttä* 21 – *syittä* 0, *vaivatta* 17 – *vaivoitta* 0, *armotta* 14 – *armoitta* 0, *perusteetta* 13 – *perusteitta* 0, *kiistatta* 13 – *kiistoitta* 0, *luvatta* 12 – *luvitta* 0, *tauotta* 10 – *tauoitta* 0, *aiheetta* 9 – *aiheitta* 0, *palkatta* 8 – *palkoitta* 0, *moitteetta* 7 – *moitteitta* 0, *syyttä*

suotta 6 – *syittä* *suotta* 0 sekä *maksutta* 5 – *maksuitta* 0. Monikollinen *ongelmatta* esiintyy puolestaan 42 kertaa, mutta yksiköllinen *ongelmatta* ei esiinny kertaakaan. Hieman vaihtelevaa käyttöä yksiköllisen ja monikollisen abessiivin välillä on muodoilla *huomiotta* 50 – *huomioitta* 2, *varauksetta* 15 – *varauksitta* 1 ja *estoitta* 5 – *estotta* 1.

Abessiivinominien selkeä painottuminen joko yksikölliseen tai monikolliseen muotoon kertoo sijan kiteytyneestä käytöstä, jota yleisempien esiintymien kohdalla voidaan kutsua myös fraasiutuneeksi käytöksi. Kiteytymisestä kertoo myös abessiivinominien vahva painottuminen abstrakteihin sanoihin. Arvioin abessiivinominien kiteytyntä käyttöä vielä luvussa 7.

5.2 Merkitysryhmät

Jaottelen abstraktit abessiivimuotoiset nominit kuuteen määrittelemääni merkitysryhmään. Ryhmät ovat tunnesana-abessiivit, syyabessiivit, korvaukseen viittaavat abessiivit, sujuvuusabessiivit, selviytymisabessiivit sekä vahvikeabessiivit. Olen määritellyt ryhmät havaittavuuden ja järkevyyden mukaan: mikäli olen havainnut aineiston abessiivinominien muodostavan selkeästi semanttisesti yhtenäisiä ryhmiä, olen nimennyt ne. Ryhmittelyni ei siis ole jäännöksetön. Vertaan tämän alaluvun lopussa nimeämiäni ryhmiä ISK:n (2010: 1209) ryhmittelyyn. Seuraavaksi esittelen jaottelemani ryhmät aloittaen tunnesana-abessiiviesimerkeistä 66–68.

66) Niiden luvut saa **huoletta** kertoa kymmenellä tai sadalla!

67) Haaskaan **surutta** yhden pekonisiivun paketista – –

68) Aseiden salakuljetuksiin osallistuneita henkilöitä ja heidän perheitään teloitetaan **säälittä**

Tunnesana-abessiivit ovat sanoja, joiden vartalosana nimeää tunteen. Ne ovat vapaita adverbiaaleja, joiden tuoma informaatio lauseeseen ei ole lauserakenteen kannalta välttämätöntä. Tunnesana-abessiivien käyttö on kuvailevaa ja siltä osin elävöittää lausetta. Käyttämällä tunnesana-abessiiveja kirjoittaja ottaa kantaa lau-

seen informaatioon, sillä tunnesana-abessiivit voivat kertoa paljon kirjoittajan asenteesta. Siksi tunnesana-abessiivit ovat informatiivisia kuvailun kannalta, vaikka niiden tuoma varsinainen informaatio on lauseen kannalta marginaalinen. Esimerkkilauseet 66–68 ilmaisisivat lauseen oleellisimman informaation ilman abessiiveja olematta vajaita. Kiinnostavaa on, että tunnesana-abessiivit eivät useinkaan viittaa tunteeseen, vaan niiden merkitys on abstraktistunut tavan kuvailuun. Esittelen lisää tätä abstraktistunutta käyttöä alaluvussa 6.2, jossa käsittelen abessiivinominien ja *ilman* + partitiivi -muodon merkityksiä.

Seuraava abstraktien abessiivien semanttisesti yhtenäinen ryhmä on syyabessiivit. Ne ilmaisevat tekemistä, joka tapahtuu ilman syytä tai perustetta. Tällaisia abessiiveja ovat *syyttä* (*suotta*), *aiheetta*, *perusteetta* ja *perusteluitta*. Ne toimivat lauseissa vapaina tavan adverbiaaleina. Syyabessiivilla kirjoittaja ilmaisee, millä tavalla itse suhtautuu väitteeseen – syyabessiivi sisältää aina jonkinlaisen ajatuksen siitä, että jotain on tehty turhaan tai tavalla, jota kirjoittaja ei kannata.

69) – – pyytelin **syyttä suotta** anteeksi – –

70) Darkthronen myöhemmät levyt saa kyllä paskaa niskaan **ihan aiheetta** – –

71) Samalla tavalla voi spekuloida **perusteetta** mistä tahansa aiheesta.

72) – – jotka **täysin perusteluitta** kiljuvat armeijan puolesta – –

Syyabessiiveja voidaan käyttää myös jonkin asian puolustuksena. Esimerkissä 70 kirjoittaja antaa ymmärtää *aiheetta*-abessiivinominilla, että Darkthrone-yhtyeen myöhemmät levyt ovat saaneet kritiikkiä turhaan. Kirjoittaja ei siis itse ole samaa mieltä kritiikin kanssa, jolloin syyabessiivin käyttö tuo lauseeseen puolustavan sävyn.

Korvaukseen viittaavat abessiivit muodostuvat nomineista, jotka viittaavat korvaukseen tai rahaan joko suorasti tai symbolisesti. Tällaisia ovat esimerkiksi *veloituksetta*, *maksutta*, *palkatta*, *korvauksetta* ja *vastikkeetta*. Konkreettisten abessiivien pienessä joukossa esiintyy kerran *pennittä* ja *rahatta*, jotka myös kuuluvat korvaukseen viittaavien abessiivien ryhmään. Korvauksen eri ilmentymien puutetta

sekä toimintaa, josta ei suoriteta korvausta, ilmaistaan aineistossa muun muassa näin:

73) Sinunkin valokuviasi voidaan käyttää täysin **veloituksetta** – –

74) – – toinen kansa vie toisten kasvattaman viljan **korvauksetta**.

75) – – posti kuljettaisi perille asti **maksutta** tai halvalla.

Seuraava abstraktien abessiivinominien ryhmä on sujuvuusabessiivit. Ne kertovat, kuinka esteettömästi jokin toiminta sujuu. Tällaisia abessiivinomineja on runsaasti: *ongelmitta, mutkitta, vaivatta, vaikeuksitta, moitteetta, kritiikittä, keskeytyksittä, esteettä, virheettä, häiriöttä* sekä *tuloksetta*. Usein sujuvuusabessiivien vartalosana nimeää sujuvuuden esteen ja abessiivimuoto ilmaisee sen puutetta. Lauseessa ne toimivat edeltäjiensä tapaan vapaina tavan adverbiaaleina. Seuraavat esimerkit 76–86 kuvailevat toiminnan sujuvuutta.

76) – – juomat tuli **ongelmitta** kotiovelle asti – –

77) Viimiset tanssit sujuivat **mutkitta**.

78) – – kävellen pääsee alueelle **vaivatta**.

79) – – sama fit meni tuumaa pienempänä päälleni **vaikeuksitta** – –

80) Toimi vielä kesän alussa edelleen aivan **moitteetta** – –

81) – – lankeavat **täysin kritiikittä** stereotyyppisiin sukupuolirooleihin – –

82) – – jatkuu **keskeytyksettä** aina kaikkien valittujen lopulliseen täydellistymiseen asti.

83) – – omistava luokka voi ajaa omia etujaan **esteettä** – –

84) teoria **virheettä** läpi

85) – – kun saat kvkksi toimimaan **häiriöttä** 5 minuuttia – –

86) Kyllä käsittääkseni OM ja lainsäädäntö sallii IP-tunniste/
loggaustietojen kyselyn **lähes rajoituksetta** yleisen turvallisuuden
nimissä – –

Aineiston pohjalta on aiheellista miettiä, voiko muotojen *mutkitta* ja *muitta* *mutkitta* välille hahmottaa merkityseron. Luvussa 4.3 nominijaon yhteydessä esiteltyt esimerkit 58 (*Kyrillinen junttien peikkokieli on **muitta mutkitta** sensuroitava*) sekä 59 (*Viimiset tanssit sujuivat **mutkitta***) vihjaavat käytön hienoisesta eriytymisestä. Pelkkä *mutkitta* vaikuttaa tarkoittavan samaa kuin sujuvuusabessiivi *ongelmitta*: se on tavan adverbiaali, joka kuvaa, että jokin asia sujuu ilman ongelmia tai häiriötekijöitä, tekemiseen ei ole tullut mutkaa. *Muitta mutkitta* puolestaan vaikuttaa sisältävän kiteytyneen merkityksen siitä, että jokin asia tehdään vaivattomasti, ”noin vain”. Ilmaisuun sisältyy ajatus tekemisestä ilman häiriötekijöitä, mutta ennen kaikkea se sitoo tekemiseen vaivattomuuden tuntuun tai nopeaan toimintaan. Tällainen merkityssävy on yksi abstrakti laajenemisen suunta tämän tyyppisissä abessiivinomineissa.

Viidennen ryhmän muodostavat selviytymisabessiivit. Ne ilmaisevat lauseessa sitä, miten tilanteesta selvittää eli ne arvioivat tapahtuman tulosta. Eron sujuvuusabessiivien ja selviytymisabessiivien välillä huomaa lauseessa käytetyistä verbeistä: selviytymisabessiivien kanssa käytetään sellaisia verbejä kuin *selvitä* ja *säilyä*. Selviytymisabessiiveja ovat muun muassa *vauriota*, *vahingotta*, *naarmutta*, *tappiota* ja *rangaistuksetta*. Selviytymisabessiivien vartalosanat nimeävät jonkin negatiivissävyn oheistuloksen, joka lauseen kuvaamasta prosessista voisi seurata. Abessiivinomini ilmaisee, ettei tällaista potentiaalista haittaa ole syntynyt tai synny. Selviytymisabessiivit toimivat lauseessa vapaina tavan adverbiaaleina ja vastaavat kysymykseen *miten*:

87) Uskoisin, että näin selviää **vahingoitta**.

88) – – niillä selvittiin **vaurioitta** vuoden metsäseikkailuista.

89) Kersantti säilyi **naarmuitta** – –

Viimeinen selkeä semanttinen ryhmä abstrakteille abessiivinomineille on vahvikeabessiivien ryhmä. Niiden tehtävä lauseessa on vahvistaa lauseen väittämää. Ryhmään kuuluvat *kiistatta*, *ehdotta* ja *varauksetta* sekä aineisossa yleisimmin esiintyvä *poikkeuksetta*. Vahvikeabessiivit ovat vapaita adverbiaaleja, joiden tehtävä on korostaa jo sanottua. Vaikka ne eivät itsessään tuo uutta informaatiota lauseeseen, niiden käyttö on yleistä. Vahvikeabessiivit ovat täyttösanoja, joiden käytöllä pyritään vakuuttavuuteen, kuten esimerkit 90–95 osoittavat.

90) Vanhaa jugoslaviaa voin suositella **varauksetta**.

91) Setti on **kiistatta** 5/5.

92) Sivarikeskuksen henkilökunta on **poikkeuksetta** helvetin hyvän tuulista – –

93) – – median omistajat ovat **poikkeuksetta** oikeistolaisia pohattuja – –

94) – – nämä langat on tehnyt **poikkeuksetta** yksi ja sama avohoitotapaus – –

95) – – aitoa onnellisuutta ja iloa säteilevä ihminen on **poikkeuksetta** mielenkiintoinen – –

Vahvikeabessiivit vaikuttavat olevan abstraktistumiskehityksessä pidemmällä kuin edelliset ryhmät. *Varaus*, *poikkeus* ja *kiista* nimeävät seikkoja, jotka vähentävät yleistettävyyttä. Abessiivinomini siis korostaa, ettei lauseen väitettä kaaventavia seikkoja ole. Merkitys on silti tästäkin abstraktistunut tekstuaalisen vahvikeadverbiaalinen funktio.

Poikkeuksetta-abessiivi vahvikeadverbiaalina vaikuttaa olevan selkeä tyylikeino lauseessa. Se alleviivaa ja korostaa kirjoittajan väittämää. Sillä voidaan viestittää, että väite on ilman yhtäkään poikkeusta sellainen kuin kirjoittaja väittää sen olevan. *Poikkeuksetta* on helppo tapa yrittää vakuuttaa muut omasta mielipiteestä. Tällainen mielipidettä vahvistava funktio selittää, miksi *poikkeuksetta*-abessiivi on aineiston yleisin abessiivinomini (33 prosenttia aineistosta).

Edellä esitettyjen kuuden merkitysryhmän ulkopuolelle jää monia erilaisia abstrakteja abessiiveja, kuten *äänettä, suojatta, pisteittä, puheitta* ja aineiston toiseksi yleisin abessiivinomini *huomiotta*. On tarpeetonta yrittää pakottaa jokaista abessiivinomia luokkiin, jos ne eivät vaikuta niihin luontevasti kuuluvan. Edellä esitelty ryhmät syntyivät ennen kaikkea siitä syystä, että ne vaikuttivat kattavilta ja olivat järkevästi perusteltavissa. Vaikka kaikille abessiivinomineille onkin yhteistä jonkinlainen tavan tai tuloksen yleinen merkitys, on luokittelu pelkästään näiden ominaisuuksien perusteella melko laveaa. Sen vuoksi erilaiset tarkemmat merkitysryhmäehdotukset ovat tervetulleita.

Lähes jokaisesta nominista on mahdollista muodostaa abessiivimuoto, mutta jokaiselle lienee turhaa yrittää keksiä omaa merkitysryhmää. Luodut ryhmät ennen kaikkea osoittavat, että abessiivinomit ovat taipuvaisia esiintymään tietyissä semanttisissa yhteyksissä. Käytössä on silti aina poikkeuksia ja yllättäviä valintoja. Juuri tällaiset taajasta käytöstä poikkeavat abessiivinomit pitävät abessiivinkäytön vireänä ja asettuvat kiteytymistä vastaan. Seuraavaksi esittelen tällaisia tapauksia.

Aineiston abessiivimuotoisista nomineista kolme prosenttia viittaa konkreettiseen ja elottomaan tarkoitteeseen. Niitä ei vaikuta yhdistävän semanttisesti toisiinsa muu kuin perusajatus siitä, että jokainen niistä ilmaisee konkreettista entiteetin puutetta. Seitsemästätoista konkreettistarkoitteisesta abessiivista kolme esiintymää viittaa tupakkaan (kerran *röökittä* ja kaksi kertaa *sauhutta*). Esiintymä on kuitenkin niin pieni, ettei ole perusteltua luoda esimerkiksi tupakka-abessiivien omaa semanttista ryhmää. Koska konkreettiset abessiivit edustavat hyvin marginaalista abessiivinominien käyttöä, niiden esiintyminen kertoo poikkeuksellisesta kielenkäytöstä. Esimerkit 96–99 edustavat tällaista harvinaista käyttöä.

96) Jäät **kaljoitta!**

97) Itse päätin tänään olla loppuvuoden **sauhutta**.

98) Eli panee yhdenillan hoitoja **ehkäisyttä** – –

99) Pitäisi pysyä kasassa ja kunnossa **sohkutta** – –

Konkreettisiin ja elottomiin tarkoitteisiin viittaavia abessiivinomineja vieläkin harvinaisempia ovat abessiivinominit, jotka viittaavat ihmisiin. Aineistossa niitä on vain yksi:

100) Itsehän menin ekoihin treeneihin **paritta**.

Muita elollisia, ei-ihmistarkoitteisia abessiivinomineja ei aineistossa ole lainkaan. Tästä voidaan päätellä, että abessiivinominit ovat kiteytyneet kuvaamaan abstrakteja tarkoitteita. Kuten olen edellä esittänyt, abessiivinominien abstraktistuneet käytöt eivät viittaa aina kantasanan tarkoitteen puutteeseen, vaan niiden merkitys on eriytynyt. Tämä näkyy selvästi vahvikeabessiiveissa.

Kuten mainittu, ISK:n (2010: 1209) mukaan abessiivit voidaan jakaa niiden semanttisten ominaisuuksien perusteella esteettömyyden ryhmään (*esteettä¹, vaivatta, rajoituksetta, varauksetta, huoletta*), syyn, luvan ynnä muun puutteen ryhmään (*aiheetta, syyttä, tuloksetta, luvatta, perusteetta*) sekä yleisen entiteetin puutteen ryhmään (*voitto-osuudetta, autotta, käsiraudoitta, välilaskutta, kypärättä, mii-noitta*). Lisäksi ISK (2010: 1543) sanoo yleisimpien abessiivisubstantiivien muodostuvan sellaisista substantiiveista, joihin sisältyy negatiivinen merkitys, kuten *epäily, ongelma* ja *vaikeus*.

ISK:n esteettömyyden ryhmän abessiivinominit sijoittuvat omassa jaottelussani sujuvuusabessiiveihin (*esteettä, vaivatta* ja *rajoituksetta*), vahvikeabessiiveihin (*varauksetta*) sekä tunnesana-abessiiveihin (*huoletta*). ISK:n syyn, luvan ynnä muun puutteen ryhmän abessiivinominit sijoittuvat puolestaan omassa jaottelussani pitkälti syyabessiiveihin (*aiheetta, syyttä* ja *perusteetta*). Oman kategorisointini ulkopuolelle jää ISK:n syyn ja luvan ryhmään kuuluva *luvatta*.

ISK:n ja tämän tutkimuksen semanttinen jaottelu perustuu samojen, käytetyimpien abessiivinominien luokitteluun, joskin hieman eri näkökulmista. Kuten mainitsin, jaottelu ei ole ongelmaton, joten tiukkojen ryhmien luominen olisi perustelematon. Tähän ei ole lähtenyt lavealla ryhmittelyllään ISK, eikä siihen lähde myöskään tämä tutkimus. Yleisellä tasolla voidaan ajatella, että abessiivinominien skemaattinen merkitys on vartalosanan nimeämän entiteetin puuttuminen, tapa tai

¹ Kaikki suluissa olevat esimerkit ovat ISK:n (2010: 1209–1210) omia.

tulos. Tämän laajan merkityskäsitteen sisällä voidaan tehdä kuitenkin erilaisia, semanttisesti yhteenkuuluvampia ryhmittelyjä. Tarkemmat ryhmät eivät ole ehdottomia, vaan niiden välille voidaan hahmottaa liukumia. Esittämäni jaottelu ennen kaikkea tarjoaa yhden uuden tavan tarkastella abessiivinominien merkityksiä.

Tämän tutkimuksen aineiston kymmenen yleisintä abessiivinominia muodostuvat kantasanoista *poikkeus*, *huomio*, *huoli*, *ongelma*, *suru*, *tulos*, *syy*, *vaiva*, *varaus* ja *armo*. Näistä sanoista selvästi negatiivinen sävy on vain sanoilla *huoli*, *ongelma*, *suru* ja *vaiva*. Negatiivista sävyä ei ainakaan vahvasti voi suoraan liittää sanoihin *poikkeus*, *huomio*, *tulos*, *syy* ja *varaus*. Tämän tutkimuksen perusteella esitän, että yleisimmät abessiivimuodot eivät läheskään aina muodostu sellaisista substantiiveista, joihin sisältyisi negatiivinen sävy. Myöskään niiden abessiivimuodot aineistossani eivät aina saa negatiivista semanttista prosodiaa.

5.3 Intensiteettisanat

Aineistossa esiintyy 201 intensiteettisanaa abessiivinominin kanssa eli tällaiset lausekkeet muodostavat liki 30 prosentin osuuden aineistosta. Yleisimmät intensiteettisanat ovat *lähes* (110), *ihan* (39), *täysin* (31), *aika* (12) ja *melkein* (9). Niillä on selkeä tehtävä abessiivinominin parina: ne joko vahvistavat tai lieventävät ilmaisua. Aineistossa käytetään intensiteettisanoja joko alleviivaamaan omaa mielipidettä tai lieventämään ilmaisua, jolloin vastuu omista sanoista vähenee. Esimerkissä 101 intensiteettisana vahvistaa kirjoittajan mielipidettä ja esimerkeissä 102 ja 103 puolestaan lieventää ilmaisua.

101) Sinunkin valokuviasi voidaan käyttää **täysin veloituksetta** – –

102) Liivit ovat **lähes poikkeuksetta** osa kolmiosaista pukua – –

103) Se päähenkilöhän lähtee kämpästä ulos **melkein ongelmitta** – –

Huomionarvoista on aineistossa yleisimmän abessiivinominin *poikkeuksetta* käyttö varsinkin sellaisten intensiteettisanojen kanssa, jotka lieventävät ilmausta. Käyttämällä ilmausta *lähes poikkeuksetta* kirjoittaja pystyy määrittämään vahvasti omaa mielipidettään, mutta samalla saa otettua sanomisistaan vastuun pois. Jos

väite ei pidäkään paikkaansa, *lähes* tai *melkein* viittaavat siihen, että käyttäjä huomioi väitteen pätemättömyyden mahdollisuuden. Kyse on siis varauksista (*hedges*) (ks. Lakoff 1973). Tällöin kirjoittaja ei tunnu olevan vastuussa poikkeuksen löytymisestä. Tästä hyvä esimerkki on seuraava aineistossa käyty sananvaihto. Esimerkkien 104 ja 105 kirjoittaja on sama. Kirjoitusten välissä toinen käyttäjä väittää kirjoittajalle vastaan.

104) Vastaus olisi **melkein poikkeuksetta** kyllä.

105) Sen takia sanoinkin, että **lähes poikkeuksetta**.

Esimerkki osoittaa, että käyttämällä kiteytynyttä ilmaisu *lähes poikkeuksetta* kirjoittaja saa vastuuvapauden sanoistaan samalla kuitenkin osoittaen olevansa hyvin varma. Oman mielipiteen varmuutta siis korostetaan mutta taustalle jätetään vaihtoehto vastaesimerkeille. Tämä lienee tärkeä retorinen keino Ylilaudan kaltaisella internetsivustolla, jossa diskurssi voi olla riidanhaluinen. Aineiston perusteella on selvää, että abessiivinomineja käytetään usein kiteytyneesti erilaisten intensiteettisanojen kanssa.

5.4 Abessiivinomit *Helsingin Sanomissa* 1995

Kandidaatintutkielmassani (Vihervalli 2014) tutkin abessiivinomineja *Helsingin Sanomien* teksteissä vuonna 1995. Esitän seuraavaksi lyhyen kuvauksen siitä, eroavatko kyseisen tutkimuksen abessiivinominiesiintymät tämän tutkimuksen abessiivimuotoisista nomineista. Tämän lisäksi pohdin, vaikuttaako aineistojen tekstilaji abessiivinominien käyttöön.

Kandidaatintutkielmani pohjautuu siihen ajatukseen, että eniten käytettyjen abessiivinominien taaja esiintyvyys on yhteydessä abessiivi-ilmauksen asiayhteyteen. Silloisessa aineistossa tällaisia yhteyksiä on kolme: urheilu, virallinen (sekä poliittinen että oikeudellinen) päätöksenteko ja talous. Tutkin abessiivinominin laajaa tekstiyhteyttä, en niinkään abessiivinominin omia merkityksiä tai pelkkää lauseyhteyttä.

Kandidaatintutkielmani aineistossa on 2 247 abessiivinominia. Viisitoista useimmin esiintyvää muotoa ovat *vaivatta* (192), *kiistatta* (157), *tuloksetta* (100), *maksutta* (92), *huomiotta* (78), *syyttä* (77), *luvatta* (71), *ongelmitta* (64), *armotta* (60), *surutta* (60), *tauotta* (39), *laukatta* (38), *pisteittä* (35), *estoitta* (37) ja *ehdoitta* (32).

Vuonna 1995 *Helsingin Sanomissa* käytetyt abessiivinomininit näyttävät pitkälti samoilta kuin tämän tutkimuksen Ylilauta-aineiston abessiivinomininit vuosilta 2012–2014. Molemmissa tutkimuksissa eniten käytettyjä abessiivimuotoisia nomineja ovat *armotta*, *estoitta*, *huomiotta*, *kiistatta*, *luvatta*, *maksutta*, *ongelmitta*, *surutta*, *syyttä*, *tauotta*, *tuloksetta* ja *vaivatta*. Kandidaatintutkielmassani usein esiintynyt *ehdoitta* esiintyy Ylilauta-aineistossa vain kaksi kertaa, *pisteittä* kaksi kertaa ja *estoitta* neljä kertaa.

Huomionarvoista on, että tämän tutkimuksen yleisin abessiivinomini *poikkeuksetta* ei ole vuoden 1995 *Helsingin Sanomien* abessiivinominien kärjessä: se esiintyy aineistossa vain 21 kertaa. Myöskään tämän tutkimuksen esiintyvyysskärjessä paistatteleva *huoletta* (48) ei esiinny kandidaatintutkielmani aineistossa kertaakaan. Vähäinen käyttö koskee tässä tutkimuksessa yleisiä *perusteetta* (kandidaatintutkielmani aineistossa 6), *aiheetta* (16) ja *moitteetta* (7). Voidaan päätellä, että ainakin *poikkeuksetta* ja *huoletta* ovat ominaisia kirjoittamisen konventioita internetkirjoituksissa. *Poikkeuksetta* kuvaa intensiteettiä (ks. luku 5.2 vahvikeabessiivin käyttö varmuuden argumentoinnin yhteydessä), ja *huoletta* on abstraktistunut tarkoittamaan huoletonta tapaa tehdä. Lisäksi *huoletta* on yksi suostuttelun ja vakuuttelun muoto, koska sillä annetaan puoltava arvio. Kirjoittaja ilmaisee tietävänsä, että jonkin asian voi tehdä niin kuin hän sanoo. Se on oleellinen suostuttelu- tai suosituskeino internetkeskustelussa, jossa usein jaetaan toisille ohjeita. *Poikkeuksetta* ja *huoletta* ovat siis keinoja, jotka kuuluvat argumentoivaan ja keskustelemaan tekstilajiin. Tästä syystä niitä esiintyy runsaasti Ylilaudalla ja harvemmin *Helsingin Sanomissa*.

Kandidaatintutkielmani yleisimpien abessiivinominien joukossa oleva *pisteittä* esiintyy puolestaan tämän tutkielman aineistoissa vain kaksi kertaa. Myöskään kandidaatintutkielmassani yleinen *laukatta* ei esiinny Ylilauta-aineistossa ker-

taakaan. Abessiivinomineja *pisteittä* ja *laukatta* käytettiin usein *Helsingin Sanomissa* urheilu-uutisissa: joukkueet *jäivät pisteittä* ja raviuutisissa kuvailtiin tapahtumia abessiivinominilla *laukatta*. Vaikka Ylilaudalla puhutaan myös urheilusta, ei näitä kahta abessiivinominia siellä mainittavasti esiinny. Esitän kandidaatintutkielmassani, että kyseiset abessiivinomit ovat kiteytyneitä ilmaisutapoja urheilu-uutisten kerronnassa. Tämä tutkimus osaltaan vahvistaa väitettä.

On aiheellista miettiä, vaikuttaako Ylilaudan ja *Helsingin Sanomien* välinen ero viestiminä abessiivinominien käyttöön. Kuten todettu, Ylilaudalle voi kirjoittaa kuka tahansa sivuston ylimalkaisten sääntöjen puitteissa ilman moderointia, kun taas *Helsingin Sanomien* kirjoittajat ovat ammattitoimittajia ja lehden sisältöä editoidaan ennen julkaisemista. Vaikka Ylilaudan kirjoittajista ei ole tarkkaa tietoa, kyseisen viestimen sääntelemätön luonne antaa kirjoittajalle mahdollisuuden kirjoittaa täysin vapaasti.

Kandidaatintutkielmani osoittaa, että tietyt aihealueet vetävät abessiivimuotoisia nomineja puoleensa: ne ovat huomattavan yleisiä talous-, urheilu- ja päätöksentekouutisissa. Abessiivinomit ovat siis usein kontekstisidonnaisia. Ilmiötä voidaan pitää kirjoitustavan konventionaalistumisena. Ylilauta-aineisto puolestaan viittaa siihen, että yleisimmät *poikkeuksetta* ja *huoletta* ovat ominaisia vapaassa internetkirjoittelussa – puheenvuoroissa, joita kommentoidaan ja joiden tarkoituksena on luoda keskustelua. Kuten mainittu, *poikkeuksetta*-abessiivinominin käyttö liittyy argumentointiin. *Huoletta*-abessiivinomin käyttöön liittyy puolestaan tyylin ja tavun kuvausta. Näin ollen ne eivät suoranaisesti sovi perinteiseen uutistekstiin. Vahvistuu vaikutelma, jonka mukaan tietyt abessiivinomit konventionaalistuvat tiettyihin tekstilajeihin ja -ympäristöihin sekä tiettyihin argumentoinnin keinoihin puheenvuoroissa. Palaan tähän huomioon vielä tämän tutkimuksen päätäntäluvussa.

6 Abessiivinomini ja *ilman*-adpositio

Tässä luvussa tarkastelen abessiivimuotoisen nominin suhdetta *ilman*-adpositioon. Esittelen, miten abessiivimuotoinen nomini ja *ilman*-adpositio vaikuttavat toisiinsa samassa lauseessa. Sen jälkeen vertaan abessiivinominin merkitystä *ilman* + partitiivi -muodon merkitykseen. Samalla pohdin muotojen kiteytyneisyyttä.

6.1 Abessiivinomini ja *ilman* samassa lauseessa

Abessiivimuotoisen nominin ja *ilman*-adposition yhteiskäyttö on standardikielen mukaan virheellinen muoto (ks. luku 2.3). Tämä näkyy myös aineistossa, jossa adpositiollisia abessiivinominiesiintymiä on vain yksi:

106) Sinä täysin **ilman perusteetta** luulet – –

Adpositiottoman abessiivinominin käyttö voidaan todeta olevan jo äärimmäisen vakiintunut. Huomionarvoista on kuitenkin, että *ilman*-adpositio vaikuttaa abessiivilauseisiin myös toisella tapaa. Aineiston perusteella näyttää siltä, että samassa virkkeessä ei käytetä kahta erillistä abessiivisubstantiivia, vaan ennemmin yhtä abessiivisubstantiivia ja yhtä *ilman*-adpositiollista ilmaisu. Yksi syy tähän lienee se, että kaksi erillistä abessiivisubstantiivia samassa lauseessa voi tuntua lausumisen kannalta töksähtelevältä, varsinkin, jos abessiivisubstantiivit ovat peräkkäin (esimerkki 107). Seuraavissa esimerkeissä ennen vinoviivaa on aineistoesimerkki ja sen jälkeen adpositioton versio havainnollistamassa, miltä kahden erillisen abessiivisubstantiivin sisältävä lause kuulostaa.

107) – – sillä monesti ollut 2-3 päivää **ilman tupakkaa ongelmitta**. / – – sillä monesti ollut 2-3 päivää **tupakatta ongelmitta**.

108) – – ihan **huoletta** voi lähteä **ilman tukkoa** rahaa liikenteeseen. / – – ihan **huoletta** voi lähteä **tukotta** rahaa liikenteeseen.

109) – – voin **huoletta** juoda vaikka kuinka tämän jälkeen **ilman oireita**. / – – voin **huoletta** juoda vaikka kuinka tämän jälkeen **oireita**.

Esimerkit 108 ja 109 eivät välttämättä ole fonologisesti erityisen kankeita, mutta silti kahden abessiivisubstantiivin käyttö samassa virkkeessä on aineiston mukaan olematonta kielenkäyttöä.

6.2 Abessiivinominin ja *ilman* + partitiivi -rakenteen merkityksistä

Etsin aineistosta kymmenen useimmin esiintyneen abessiivinominin ”vastaavat” ilmaisut eli kantasanan partitiivimuodot *ilman*-adposition kanssa. Tarkoitukseni on verrata, esiintyykö aineistoni yleisimpiä abessiivinomineja myös *ilman x* -rakenteella vai onko ilmaisun käyttö kiteytynyt pelkästään ilmaistavaksi abessiivimuodolla. Adpositioesiintymien määrä ei sinällään ole verrattavissa abessiivinominien esiintymämääriin, sillä seuraavaksi esitetyt adpositioesiintymät ovat koko Ylilauta-aineistosta (toisin kuin varsinaisen aineiston abessiivinominit, joista olen ottanut 679 abessiivinominin otannan). Silti luvut kertovat, kuinka yleinen adpositioilmaus on koko aineistossa. Selkeytykseksi käytän tämän tutkielman rajatusta Ylilauta-aineistosta seuraavaksi nimitystä rajattu aineisto ja kokonaisesta Ylilauta-aineistosta nimitystä koko aineisto. Vertailussa pohdin myös, kuinka samankaltaisia abessiivi-ilmaus ja adpositioilmaus ovat merkitykseltään.

Rajatussa aineistossa yleisin abessiivinomini on *poikkeuksetta* (223). Koko aineistossa muotoa *ilman poikkeusta* ei ole yhtään. Tulos on selvä: *poikkeuksetta* on kiteytynyt ilmaus, joka kuvaa poikkeuksen puutetta (ks. *poikkeuksetta*-muodon merkityksestä ja funktioista luvussa 5.3). Voidaan päätellä, ettei sitä korvata *ilman*-rakenteella tai ainakin tällainen käyttö on hyvin harvinaista. Koska koko aineistossa ei ole yhtäkään *ilman poikkeusta* -muotoa, muutan muutaman rajatun aineiston *poikkeuksetta*-esimerkin adpositiolliseen versioon, jotta voidaan vertailla muotojen samankaltaisuutta. Ennen vinoviivaa on rajatusta aineistosta otettu oikea abessiivi-esimerkki ja sen jälkeen muutettu adpositiollinen ilmaus.

110) Seurustelu nuorena miehenä on **poikkeuksetta** säälistävää. /
Seurustelu nuorena miehenä on **ilman poikkeusta** säälistävää.

111) – – tapana oli jutella hänen kanssaan lähes **poikkeuksetta** joka päivä – – / – – tapana oli jutella hänen kanssaan lähes **ilman poikkeusta** joka päivä – –

112) – – ravintolassa myytävä pihvi on **poikkeuksetta** jostain muualta kuin suomesta! / – – ravintolassa myytävä pihvi on **ilman poikkeusta** jostain muualta kuin suomesta!

113) Itsehän sitsaan lähes **poikkeuksetta** haalareissa. / Itsehän sitsaan lähes **ilman poikkeusta** haalareissa.

Vaikuttaa siltä, ettei *poikkeuksetta* ja *ilman poikkeusta* -muodoilla ole syvempiä merkityseroja. Koska *poikkeuksetta* on yleinen abessiivimuoto, sen käyttö voi tuntua sujuvammalta kuin *ilman poikkeusta* -muoto. Voidaan päätellä, että abessiivimuoto *poikkeuksetta* on vakiinnuttanut kiteytyneen käytön ja on esimerkki siitä, kuinka abessiivinominia ei korvata *ilman poikkeusta* -muodolla, vaikka merkitys olisi samanlainen.

Huomiotta-abessiivi esiintyy rajatussa aineistossa 50 kertaa. Muotoa *ilman huomiota* käytetään koko aineistossa vain neljä kertaa. Tulos viittaa samaan suuntaan kuin edellä esitelty *poikkeuksetta*: *huomiotta* on kiteytynyt muoto. Vertailun vuoksi ennen vinoviivaa on muunneltu abessiivinen ilmaus ja sen jälkeen adpositioesimerkki koko aineistosta.

114) – – kaikki negatiiviset kertomukset sivuutetaan **huomiotta** /
– – kaikki negatiiviset kertomukset sivuutetaan **ilman huomiota**

115) – – olet itkenyt minun kakkapäisyyttäni, ja sitä kuinka jätän olkiukkoski **huomiotta**. / – – olet itkenyt minun kakkapäisyyttäni, ja sitä kuinka jätän olkiukkoski **ilman huomiota**.

116) Miksi nämä jääneet **huomiotta**? / Miksi nämä jääneet **ilman huomiota**?

117) Ilmeisesti terve poika oli jäänyt kokonaan (ja jäi edelleen) **huomiotta** raskaana olevan äidin yritäessä huolehtia sairaasta katraastaan. / Ilmeisesti terve poika oli jäänyt kokonaan (ja jäi edelleen) **ilman huomiota** raskaana olevan äidin yritäessä huolehtia sairaasta katraastaan.

Esimerkkiparit 114–116 vaikuttavat olevan merkitykseltään samanlaisia. *Huomio* viittaa toiselle ihmiselle tai asialle annettuun huomioon. *Negatiiviset kertomukset*, *olkiukko* ja *nämä* eivät saa huomiota, siis jonkinlaista keskittymistä ja paneutumista kohteeseen. Eroa voidaan kuitenkin hahmottaa esimerkkiparissa 117.

Abessiiviversio voisi viitata siihen, että poika on sivuutettu täysin, hänestä ei ole huolehdittu. Adpositiollinen versio voi puolestaan viitata siihen, että poika on jäänyt ilman häneen kohdistuvaa erityistä keskittymistä, mutta hänestä on silti huolehdittu. Merkitysero on häilyvä mutta mahdollinen.

Huomiolla on johonkin suunnatun kiinnostuksen ohessa myös merkitys havaintona tai keksintönä (KS s.v. *huomio*). Silti *huomiotta* tai *ilman huomiota* ei esiinny kertaakaan aineistossa viitaten havainnon tai keksinnön puutteeseen. Tällainen käyttö voisi periaatteessa olla mahdollista (esimerkki 118), mutta aineistossa sellaista käyttöä ei ole.

118) Istuin luennolla **huomiotta**.

Keksityn esimerkin 118 kaltainen käyttö vaikuttaa hieman erikoiselta. Kankeutta aiheuttaa se, että esimerkin 118 kaltaisia lauseita ilmaistaan ennemminkin MA-infinitiivillä (esimerkki 119). Vaikka tämä tutkimus ei käsittele MA-infinitiivin abessiivia, on tässä kohtaa perusteltua huomioda kyseinen muoto, sillä se selittää abessiivinominin kiteytymistä. Keksitty infinitiiviesimerkki 119 osoittaa, että havainnon tai keksinnön puutetta ilmaistaessa *tekemättä huomioita* soveltuu tarkoitukseen parhaiten. Esimerkki 120 osoittaa, että objektiton *huomioimatta*-infinitiivi vaikuttaa tarvitsevan kohteen: *huomioimatta ketä tai mitä*. Näin ollen esimerkki 121 näyttää esimerkkiä 120 sujuvammalta, mutta sen merkitys ei ole havainnon tai keksinnön puute, vaan toiselle annetun huomion puute.

119) Istuin luennolla **tekemättä huomioita**.

120) Istuin luennolla **huomioimatta**.

121) Istuin luennolla **huomioimatta muita ihmisiä**.

Huomiotta ~ huomioitta ~ huomioimatta vaikuttaa siis kiteytyneen tarkoittamaan toiselle annettua huomiota, tietoista keskittymistä kohteeseen. Samaa merkitystä kantaa adpositiollinen *ilman huomiota*. Näillä muodoilla ei aineiston perusteella ilmaista havainnon puutetta. Siihen tarvitaan muita kielen keinoja, kuten *tekemättä huomioita* -infinitiivirakennetta. Lisäksi huomionarvoista on se, että *ilman*

huomiota -konstruktion kanssa käytetään kolmessa tapauksessa neljästä (esimerkit 115–117) verbiä *jättää* tai *jäädä*. Samoja verbejä käytetään myös *huomiotta*-abessiivin kanssa (ks. 4.1).

Huoletta esiintyy rajatussa aineistossa 48 kertaa. *Ilman huolta* -muotoa esiintyy koko aineistossa edellisten vertailujen tapaan melko vähän, vain kahdeksan esiintymän verran. Myös *huoletta* on siis kiteytynyt abessiivinomini. Seuraavissa esimerkeissä ennen vinoviivaa on muutettu abessiivi-ilmaus ja sen jälkeen koko aineistosta otettuja adpositioesimerkkejä.

122) – – heidän äitinsä saivat tehdä vapaasti uraa **huoletta** lapsista. / – – heidän äitinsä saivat tehdä vapaasti uraa **ilman huolta** lapsista.

123) – – voit olla pari lukukautta poissaolevana **huoletta**. / – – voit olla pari lukukautta poissaolevana **ilman huolta**.

124) – – voit jatkaa elämääsi **huoletta** siitä, että sinusta tulee nisti. / – – voit jatkaa elämääsi **ilman huolta** siitä, että sinusta tulee nisti.

Huoletta-abessiivinomiin ei liity aineisossa kertaakaan jälkimääritettä toisin kuin adpositiollisissa versioissa. Sen vuoksi esimerkissä 122 muunneltu *huoletta lapsista* ja esimerkissä 124 muunneltu *huoletta siitä* vaikuttavat kömpelöltä kielenkäytöltä. Adpositiollinen esimerkki 123 ei puolestaan vaikuta kömpelöltä, sillä siinä *huoli* ei saa jälkimääritettä. Lisäksi sanajärjestys vaikuttaa luontevalta abessiivilausekkeen kanssa silloin, kun *huoletta* on lauseen lopussa ilman jälkimääritettä. Järjestys tukee myös viskurilakia, sillä adpositioilmaus raskaampana rakenteena on luontevampi lauseen lopussa jälkimääritteineen.

Esimerkeissä 122 ja 124 *ilman huolta* vaikuttaa viittaavan oikeaan huolen tunteeseen, ei vain tapaan tehdä asiaa huolettomasti. Esimerkit 122 ja 124 ovat hieman selkeämpiä kuin 123, jossa myös tekemisen tapa *huoletta* sopii lauseeseen. Esimerkit 122 ja 124 osoittavat, että kun halutaan puhua huolen puutteesta, käytetään ennemmin adpositioilmausta. Samalla huolen aihe on ilmipantuna jälkimääritteenä. *Huoletta* puolestaan viittaa ennemminkin huolettomaan tapaan tehdä asioita,

sillä rajatussa aineistossa se toimii aina tavan adverbiaalina ilmentäen edellä esitettyä merkitystä. *Ilman huolta* puolestaan kuvaa enemmän ihmisen kokemaa huolellisuutta ja huolen tunnetta.

Rajatussa aineistossa muotoa *ongelmitta* esiintyy 42 kertaa. *Ilman ongelmia* -rakenneta esiintyy koko aineistossa 89 kertaa, huomattavasti enemmän kuin edellisiä adpositioilmauksia. Tämä kertonee siitä, että ongelman puutetta kuvaamaan ei ole vakiintunut kumpikaan ilmaisukeino, abessiivinomini tai adpositioilmaus, vaan niitä molempia käytetään. Ennen vinoviivaa on muunneltu abessiivi-ilmaus ja sen jälkeen esimerkki koko aineistossa esiintyvistä adpositioilmauksista.

125) Onnistuin jopa pelaan aamusta asti **ongelmitta** – – / Onnistuin jopa pelaan aamusta asti **ilman ongelmia** – –

126) Edellinen Razer palveli 5 vuotta **ongelmitta** – – / Edellinen Razer palveli 5 vuotta **ilman ongelmia** – –

127) Menee motarilla **ongelmitta** reilua 130 vauhtia – – / Menee motarilla **ilman ongelmia** reilua 130 vauhtia – –

128) Kaikki käsketyt hommat silti hoitui **ongelmitta**. / Kaikki käsketyt hommat silti hoitui **ilman ongelmia**.

Ongelmitta ja *ilman ongelmia* vaikuttavat olevan melko synonyymisiä keskenään. Myös *ilman ongelmia* vastaa sujuvuusabessiivin *ongelmitta* tapaan siihen, miten jokin asia sujuu. Esimerkeissä 125–128 *ilman ongelmia* on myös tavan kuvailun asemassa. Tosin sävyeroa voi hahmottaa esimerkissä 125. Abessiivinominilinen esimerkki voisi viitata siihen, ettei aikaisessa pelaamisen aloitusajassa ollut ongelmia, kun taas adpositiollinen esimerkki voisi viitata siihen, ettei pelaamiseen itseensä liittynyt ongelmia. Ero lauseiden välillä ei kuitenkaan ole erityisen selkeä.

Esimerkissä 126 Razer tarkoittaa pelikonsolia, teknistä laitetta. Jos Razerin tilalle vaihtaa ihmisen nimen, *palvella*-verbi muuttuu palvelemiseksi jossain julkisessa virassa tai toimessa, esimerkiksi armeijassa. Mielenkiintoista on pohtia esimerkin 129 avulla, muuttuuko lauseen *ongelmitta* tai *ilman ongelmia* merkitys, jos subjekti muuttuu elottomasta elolliseksi.

129) Saara palveli 5 vuotta **ongelmitta**. / Saara palveli 5 vuotta **ilman ongelmia**.

Yksi mahdollinen merkitysero keksityn esimerkin 129 vaihtoehtojen välillä on se, että *ongelmitta* viittaa palvelukseen, jolloin itse työhön tai sen kestoon ei liittynyt ongelmia. *Ilman ongelmia* taas voi viitata enemminkin siihen, että Saaralla itsellään ei ollut viiden palvelusvuoden aikana ongelmia, esimerkiksi fyysisiä tai henkisiä. Merkityserojen etsiminen on työlästä, mutta kontekstin ollessa tarpeeksi puoltava niitä voi ilmetä. Aineiston perusteella käyttö *ongelmitta* ja *ilman ongelmia* välillä on melko synonyymistä, mutta sävyerot voivat olla mahdollisia.

Tunnesana-abessiiveja *surutta* (rajatussa aineistossa 35) ja *armotta* (rajatussa aineistossa 14) ei esiinny muodoissa *ilman surua* ja *ilman armoa* kertaakaan koko aineistossa. Tein adpositiolliset haut myös muista tunnesana-abessiiveista (*säälittä* ja *tunteetta*). *Ilman sääliä* ei esiinny koko aineistossa kertaakaan, mutta yksi *ilman tunnetta* -esimerkki on. Ennen vinoviiva on abessiivillinen versio ja sen jälkeen esimerkki koko aineistosta:

130) Yleisesti ottaen seksi **tunteetta** on paskaa. / Yleisesti ottaen seksi **ilman tunnetta** on paskaa.

Ensivaikutelma on, että esimerkissä 130 abessiiviversiossa *tunteetta* viittaa kylmään suhtautumiseen. *Ilman tunnetta* ei puolestaan vaikuta viittavan suoranaisesti kylmään suhtautumiseen tai tunteen puutteeseen, vaan seksiin, jota harrastetaan ilman rakkautta, tunteen paloa tai kiintymystä. Tulkinta juuri näihin definiittisempiin tunteisiin perustuu yleiseen käsitykseen siitä, että seksi kuuluu rakastavaan parisuhteeseen. Näyttää siltä, että abessiivinomi on abstraktistunut spesifin tunteen ilmauksesta tavan ilmaukseksi. Ajatusta selventävät vielä seuraavat keksityt esimerkit 131 ja 132. Ennen vinoviivaa abessiiviversio kuvaa tekemisen tai olemisen tapaa ja sen jälkeen adpositioversio kuvaa kantasanan nimeämän tunteen puuttumista.

131) Hän on opetellut elämään **surutta**. / Hän on opetellut elämään **ilman surua**.

132) Hän juhlii **armotta**. / Hän juhlii **ilman armoa**.

Surutta tuntuu kuvaavan tapaa tehdä tai olla ilman kummempaa omantunnon-tuskaa, se voi jopa kuvata menevää elämäntyyliä. *Surutta* ei siis enää vahvasti liity varsinaisesti surullisuuteen tai suruun. *Armotta* puolestaan viittaa tekemisen tai ole-misen tapaan tylynä, ronskina tai anteeksipyytelemättömänä – tapoina, joihin ei varsinaisesti liity armo, laupeus. *Armotta* on siis myös abstraktistunut intensiteetin ilmaukseksi. Esimerkeissä 131 ja 132 vinoviivan jälkeiset esimerkit *ilman surua* ja *ilman armoa* puolestaan näyttävät viittaavaan nimenomaiseen aitoon tunteeseen: surun ja armon puutteeseen.

Esimerkin 132 adpositiollinen ilmaus vaikuttaa kuitenkin oudolta, sillä lau-seen kontekstia on vaikeaa kuvitella toisin kuin lauseen abessiiviversiossa. *Ilman armoa* tuntuu sopivan käytettäväksi vain tapauksissa, joissa armon puute kuvaa lau-peuden puutetta. Vastaavasti samassa lauseessa *armotta* ei enää viittaa laupeuden puutteeseen, vaan kylmään ja anteeksipyytelemättömään tapaan toimia. Ajatusta havainnollistaa vielä keksitty esimerkki 133.

133) Jumala tuomitsi **ilman armoa**. / Jumala tuomitsi **armotta**.

Esimerkeistä 131–133 voi päätellä, että tunnesanoissa abessiivimuoto kuvaa tapaa tehdä, joka ei niinkään kuvasta tietyn tunteen puuttumista. *Ilman* + tunne-sanana partitiivi puolestaan kuvaa nimenomaisen tunteen puutetta. Näin ollen ne ei-vät ole synonyymisiä keskenään, vaan molemmilla on omat, erilaiset tehtävänsä.

Syyttä-abessiivin (rajatussa aineistossa 21) adpositiollista verrokkia esiintyy koko aineistossa 52 esiintymän verran. Muotojen *ilman syytä* ja *syyttä* välinen mer-kitysero vaikuttaa olevan edellisiä tapauksia hankalampi erottaa. Havainnollistuk-sen vuoksi seuraavissa esimerkeissä ennen vinoviivaa on abessiivillinen, kuvitteel-linen esimerkki ja sen jälkeen esimerkki koko aineistosta.

134) Mikään päätös ei voi syntyä **syyttä** – – / Mikään päätös ei voi syntyä **ilman syytä** – –

135) Eivät ne käy kenenkään tuntemattoman kimppuun **syyttä** – – / Eivät ne käy kenenkään tuntemattoman kimppuun **ilman syytä** – –

136) Jos hikoilu jatkuu pitkään ja **syyttä**, voi kyseessä olla esim stressaantuminen. / Jos hikoilu jatkuu pitkään ja **ilman syytä**, voi kyseessä olla esim stressaantuminen.

Esimerkeissä 134 ja 135 abessiivinominin tai adposition valintaan voi nähdä vaikuttavan syyn tietävyys. Esimerkissä 134 *syyttä*-abessiivi viittaa siihen, että tiettyä syytä ei ole tiedossa. Toisin on adpositiollisessa versiossa, jossa *ilman syytä* antaa kuvan, että päätöksen syy on tarkemmin tiedossa. Samoin esimerkissä 135 muoto *syyttä* tuo lauseeseen oletuksen, jonka mukaan syy ei olisi tiedossa. Kyseisessä lauseessa se kantaa merkitystä ”noin vain”. Muoto *ilman syytä* puolestaan näyttää viittaavan tiettyyn syyhyn. Kimppuun käymisille on siis jokin tietty syy, jota ei vain toisteta. Ero on epäselvempi esimerkissä 136, jossa hikoilun syyksi ehdotetaan stressaantumista. Näin ollen syytä, oireen aiheuttajaa, ei tarvitse arvailla. Esimerkissä 136 molemmat vaihtoehdot vaikuttavat olevan merkitykseltään hyvin samankaltaisia.

Rajatun aineiston *syyttä*-abessiivinomineja edustavat seuraavat esimerkit 137–139. Ennen vinoviivaa on rajatun aineiston esimerkki, sen jälkeen adpositio-esimerkki.

137) – – saatan passiivis-agressiivisesti räjähtää sinulle ihan **syyttä**. /
– – saatan passiivis-agressiivisesti räjähtää sinulle ihan **ilman syytä**.

138) – – olivat laittaneet **syyttä** karenssin päälle kahdeksi kuukaudeksi. / – – olivat laittaneet **ilman syytä** karenssin päälle kahdeksi kuukaudeksi.

139) – – islam on ihan jeesi uskonto, jota demonisoidaan aivan **syyttä**. / – – islam on ihan jeesi uskonto, jota demonisoidaan aivan **ilman syytä**.

Esimerkkien 137–139 perustella puolestaan vaikuttaa siltä, että *syyttä* ja *ilman syytä* voivat olla kontekstista riippumatta hyvin samankaltaiset. Rajatun aineiston abessiiviesimerkit eivät näissä tapauksissa näytä erityisen vahvasti kantavan merkitystä ”noin vain”, eikä syyn definiittisyys ilmenny selvästi kummastakaan vaihtoehdosta. Eroa ei voida hakea lauseiden verbeistä, sillä esimerkeissä 134–139

ne ovat kaikki erilaisia. Kuten edellä esitin, tapauskohtaisesti sävyeroa voidaan hahmottaa syyn definiittisyyden kautta. Aina syyn definiittisyyden eroa ei kuitenkaan voi hahmottaa, jolloin *syyttä* ja *ilman syytä* ovat merkitykseltään samankaltaisia.

Ilman tulosta -muoto esiintyy koko aineistossa seitsemän kertaa, rajatussa aineistossa *tuloksetta* esiintyy 24 kertaa. Adpositiollisen muodon käyttö on siis melko vähäistä. Abessiivimuoto ja adpositioversio vaikuttavat olevan usein samankaltaisia, sillä ne kertovat tapahtuman lopputuloksen olemattomuudesta. Esimerkissä 140 *ilman tulosta* -muotoa käytetään myös samantyyppisesti kuin abessiivinominia, lisäyksenä lauseen lopussa, pilkulla erotettuna. Ennen vinoviivaa on muunnettu abessiiviversio ja sen jälkeen koko aineistossa esiintyvä adpositioesimerkki.

140) Olen kokeillut eri merkkisiä shampoita, mutta **tuloksetta**. /
Olen kokeillut eri merkkisiä shampoita, mutta **ilman tulosta**.

141) Kuitenkin tää jengi hakee vuodesta toiseen uudestaan **tuloksetta** – – / Kuitenkin tää jengi hakee vuodesta toiseen uudestaan **ilman tulosta** – –

142) Kattilajärvellä muutamia heittoja **tuloksetta**. / Kattilajärvellä muutamia heittoja **ilman tulosta**.

Esimerkkien 140 ja 141 tuloksen puute näyttää olevan samanlaista: kokeilusta ja hakemisesta huolimatta merkittävää tai haluttua tulosta ei ole syntynyt. Esimerkkiin 142 voi yrittää saada kontekstikuvittelulla merkityseroa. Esimerkissä 142 viitataan kalastukseen (esimerkki on aihealueelta, jonka otsikko on *Nuuksion kalapaikat – Eräjorma*). Kalastuskontekstissa *tuloksetta* ja *ilman tulosta* viittaavat siihen, että kalasaalista ei ole tullut. Jos kuvitellaan, että lause viittaisikin esimerkiksi keihäänheittoon, lause saa urheilukontekstin. Silloin *ilman tulosta* voisi olla ensisijaisempi vaihtoehto kontekstissa, jossa urheilija jää suorituksesta jostain syystä vaille mitattua tulosta. Merkityserot ovat hypoteettisia, mutta sopivassa kontekstissa mahdollisia. Silti voidaan todeta, että *tuloksetta* ja *ilman tulosta* ovat suhteellisen samankaltaisia merkitykseltään.

Vaivatta esiintyy rajatussa aineistossa 17 kertaa, kun taas *ilman vaivaa* esiintyy koko aineistoissa vain kerran. Esimerkki 143 on hankalasti tulkittava merkityksen kannalta. Ei ole täysin selvää, tarkoittaako kirjoittaja sitä, että hikky² haluaa hankkia kauniin, älykkään ja tasapainoisen täydellisen naisen ilman vaivaa, vai sitä, että hikky haluaa kauniin, älykkään ja tasapainoisen täydellisen naisen, jolla ei ole vaivaa:

143) Kaunis, älykäs ja tasapainoinen täydellinen nainen **ilman vaivaa**, sen hikky haluaa.

Olipa tulkinta esimerkistä 143 kumpi tahansa, se auttaa havaitsemaan muotojen *ilman vaivaa* ja *vaivatta* välisen mahdollisen merkityseron. *Vaivatta* vaikuttaa vahvasti olevan tavan adverbiaali, se siis kertoo, miten jokin asia sujuu. *Ilman vaivaa* taas voi viitata ennemmin tilanteeseen, jossa *vaiva* tarkoittaa sairautta tai rasiitetta. Ero on varsin hypoteettinen, sillä koko aineistossa on vain yksi *ilman vaivaa* -esimerkki, jonka tulkinta ei ole yksiselitteinen. Silti rajatun aineiston kaikki *vaivatta*-abessiivit ovat tavan kuvailua, eivätkä ne kertaakaan viittaa rasiitteeseen tai sairauteen. Rajatun aineiston *vaivatta*-abessiivinomineja edustavat esimerkit 144–146.

144) – – jos ne osaa **vaivatta** vääntää niskat.

145) – – sen saa **vaivatta** saappaan päälle.

146) – – voi **vaivatta** kunnioittaa vanhempia – –

Kontekstin salliessa *vaivatta* voi myös viitata sairauden tai rasiitteen puutteeseen eikä tapaan tehdä vaivattomasti. Edellä mainittu merkitys kuitenkin vaatii kontekstin, jossa sairaus tai rasite tulee ilmi myös muilla keinoin kuin *vaiva*-kantasanana. Keksitty esimerkki 147 osoittaa, että *vaivatta* voi myös tarkoittaa sairauden puutetta, vaikka aineistossa ei tällaisia esimerkkejä esiinny.

² Hikky tarkoittaa nuorta, usein poikaa, joka on syrjäytymisvaarassa (Urbaani sanakirja s.v. hikky).

147) Olin viime viikolla kuumeessa, mutta olen tällä viikolla saanut olla jo **vaivatta**.

Viimeisen vertailun kohteena ovat rajatun aineiston *varauksetta*-abessiivit (15) ja koko aineiston *ilman varausta* -muodot (2). Esimerkeissä 148 ja 149 ennen vinoviivaa on koko aineiston adpositiolliset esimerkit ja sen jälkeen muunnellut abessiiviesimerkit.

148) – – ottakaa hotellin respaa tai kaveri avuksi varauksen tekemisessä, **ilman varausta** kun näihin harvemmin on asiaa – – / – – ottakaa hotellin respaa tai kaveri avuksi varauksen tekemisessä, **varauksetta** kun näihin harvemmin on asiaa – –

149) Tyoskentele hostellin respassa sydneyssa ja naureskele aina makeille jotka koittaa tulla perjantaisin/launtaisin tai tapahtumien aikaan **ilman varausta** / Tyoskentele hostellin respassa sydneyssa ja naureskele aina makeille jotka koittaa tulla perjantaisin/launtaisin tai tapahtumien aikaan **varauksetta**

Ilman varausta viittaa esimerkeissä 148 ja 149 selvästi varaukseen, joka tehdään hotelliin. Samoin *varauksetta*-abessiivit viittaavat hotellivarauksiin, sillä tulkintaan johtaa konteksti. Molemmissa esimerkeissä kontekstissa mainitaan hotellin respa, vastaanotto. Kyse ei siis ole varauksesta tunteena, esitettiinpä se adpostiorakenteella tai abessiivinominilla.

Kaikissa rajatun aineiston *varauksetta*-tapauksissa *varaus* viittaa edellytykseen tai ehtoon, se on siis ihmisen sisäisesti kokema varautuneisuuden tunne. Rajatun aineiston esimerkkien 150 ja 151 abessiiviversiot edustavat tällaista käyttöä. Vertailun vuoksi vinoviivan jälkeen on muunneltu adpositioversio.

150) Todellisuudessa jos kaikki lopettaisivat teeskentelemisen ja alkaisivat rakastaa kanssaolioitaan **varauksetta** – – / Todellisuudessa jos kaikki lopettaisivat teeskentelemisen ja alkaisivat rakastaa kanssaolioitaan **ilman varausta** – –

151) – – tyydyn vain suosittelemaan sitä **varauksetta**. / – – tyydyn vain suosittelemaan sitä **ilman varausta**.

On myös mahdollista puhua varauksen tunteesta muodolla *ilman varausta*, kuten esimerkkiparit 150 ja 151 osoittavat. Konteksti tukee adpositiollista tulkintaa

varauksen tunteen puuttumisena. Rajatussa aineistossa *varauksetta*-abessiivia käytetään kuitenkin vain ilmaisemaan varautuneisuuden tunnetta ja *ilman varausta*-muotoa vain puhuttaessa hotellin varauksesta. Kuten olen edellä esittänyt, abessiivinominilla voidaan myös ilmaista hotellivarauksen puutetta ja adpositiorakenteella varautuneisuuden tunteen puutetta, mikäli konteksti tukee tulkintaa.

Toisaalta keksityn esimerkin 152 abessiivinomini jättää tulkinnan avoimeksi. Vaikka kontekstissa puhutaan hotellista, tulkinta tunnevarauksen ja huonevarauksen välillä on avoin. Myös keksityssä esimerkissä 153 molemmat tulkinnat ovat mahdollisia. Hotellikontekstissa *varauksetta* viittaa vahvasti huonevaraukseen, mutta esimerkissä 153 päälause ei tunnu täysin luontevalta varautuneisuuden yhteydessä. Tulkintaan varautuneisuuden tunteesta viittaa sivulauseen tuoma informaatio. Esimerkit 152 ja 153 alleviivaavat, että *varauksetta*-abessiivin merkitys tunnevarauksena tai hotellivarauksena riippuu kontekstin tulkinnasta.

152) Hän saapuu hotelliin **varauksetta**.

153) Hän saapuu hotelliin **varauksetta**, vaikka se vaikuttaa nuhjuiselta.

Yhteenvetona esitän, että *poikkeuksetta*, *surutta* ja *armotta* ovat abessiivimuotoisia nomineja, joita ei korvata *ilman*-adpostio + partitiivi -rakenteella. Ne ovat kiteytyneitä kielen konventioita, joista ensimmäisellä vahvistetaan omaa mielipidettä ja jälkimmäisillä ilmaistaan vakiintunutta tekemisen tapaa. *Ilman poikkeusta* ja *poikkeuksetta* ovat likipitäen merkitykseltään samanlaisia. Silti muotoa *ilman poikkeusta* ei esiinny aineistossa kertaakaan. *Poikkeuksetta* on siis kiteytynyt muoto, jonka käyttö ei selity abessiivimuodon ja adpositioversion välisillä merkityseroilla. Vaikka niiden merkitys on sama, vain abessiivimuotoa käytetään. Havainto kertoo siitä, että *poikkeuksetta* on hyvin kiteytynyt ja vakiintunut abessiivinomini.

Abessiivimuotoiset *surutta* ja *armotta* edustavat kiteytynyttä käyttöä, jota ei korvata adpositioilmauksilla. Syy on eri kuin *poikkeuksetta*-abessiivin kanssa, sillä *surutta* ja *ilman surua* sekä *armotta* ja *ilman armoa* ovat merkitykseltään erilaiset. *Surutta* kuvaa huoletonta tai ronskia tekemisen tapaa, kun *ilman surua* kuvaa no-

minin ilmaiseman tunteen puutetta. *Armotta* on abstraktistunut intensiteetin ilmaukseksi, joka kuvaa kylmäpäistä tapaa tehdä. *Ilman armoa* kuvaa puolestaan laupeuden puutetta.

Aineistosta voi päätellä, että *huoletta* on kiteytynyt abessiivinomini, jolla ilmaistaan tapaa olla huolettomasti. Se ei saa jälkimääritettä toisin kuin *ilman huolta* -rakenne, jonka kanssa ilmaistaan yleensä se, mistä ollaan ilman huolta. Jos tarvitaan jälkimäärite, on adpositioilmaus luontevampi abessiivi-ilmaukseen verrattuna. Vertailuparien *ongelmitta* ja *ilman ongelmia*, *syyttä* ja *ilman syytä*, *tuloksetta* ja *ilman tulosta*, *vaivatta* ja *ilman vaivaa* sekä *varauksetta* ja *ilman varausta* kanssa merkityksiin vaikuttaa konteksti. Kuten olen edellä osoittanut, niiden välillä ei ole selviä merkityseroja, mutta konteksti voi ohjata tulkintaa ja tehdä muotojen välille sävyeroja.

Tässä luvussa olen osoittanut, että tietyissä tapauksissa abessiivinomininit ja *ilman*-adpositiolliset versiot ovat merkitykseltään erilaisia, tietyissä tapauksissa samanlaisia. Tarkastelu osoittaa, että myös kontekstilla on vaikutusta muotojen tulkintaan. Lopuksi esittelen tarkemmin, mitä abessiivinomineilla tehdään tietyssä kontekstissa. Pohdin, mikä selittää abessiivinominin tuomista tekstiin. Yksi selkeä syy on edellä esitetyt merkityserot abessiivimuotoisten nominien ja adpositiollisten ilmausten välillä.

Voidaan nähdä, että tunnesana-abessiivit ovat merkitykseltään etäänntyneet vartalosanojensa merkityksistä. Tunnesana-abessiivi ei suoranaisesti enää viittaa tunteen puutteeseen, vaan sen merkitykseen on kiteytynyt tietty tekemisen tapa. Kun halutaan puhua tunteen puutteesta, käytetään *ilman* + partitiivi -rakennetta. Varsinainen tunne voi heijastella abessiivi-ilmauksen takana, mutta aina se ei enää varsinaisesti liity abessiiviseen tavanilmaukseen.

Abessiivinomini ja *ilman* + partitiivi -rakenne vastaavat usein toisiaan (muun muassa *poikkeuksetta* ja *ilman poikkeusta*), mutta niillä on myös eriytynyttä käyttöä (muun muassa *surutta* ja *ilman surua*). Kuten olen edellä esittänyt, merkityserot voivat saada sävyjä kontekstista (muun muassa *ongelmitta* ja *ilman ongelmia*). Olennaista on, että abessiivinomini-ilmauksen ja adpositiollisen ilmauksen välillä ilmenee tapauskohtaisesti myös selviä eroja, jolloin ne eivät voi korvata toisiaan.

Lisäksi huomionarvoista on *poikkeuksetta*-abessiivinominin selvä enemmistö aineistossa. *Poikkeuksetta* on keskustelunomaisen kirjoituksen ja argumentoivan tekstilajin retorinen keino, jolla joko vahvistetaan sanomaa tai lieventävän intensiteettisanan kanssa lievennetään ilmausta (*lähes poikkeuksetta*). Vahvikeabessiivina *poikkeuksetta* on kieliopillistunut intensiteettipartikkeli, johon on kiteytynyt vahvistuksen funktio.

Voidaan summata, että abessiivinominien käyttö on osittain abstraktistunutta. Tiedyt abessiivinominit, muun muassa vahvikeabessiivit, ovat konventionaalistuneet argumentoinnin keinoihin. Lisäksi *muutta mutkitta* -ilmauksen merkitys on laajentunut tarkoittamaan tekemistä ”noin vain”. Merkitys on siis abstraktistunut. Lisäksi tutkielman perusteella voidaan todeta, että abessiivinomineja tuodaan tekstiin tyyli- tai argumentaatiokeinona.

7 Lopuksi

Johdantoluvussa asetin tälle tutkimukselle tarkoituksellisen lavean tutkimuskysymyksen: mitkä ovat abessiivinominien käyttöfunktiot nykykielessä. Luvussa 4 olen tarkastellut abessiivimuotoisten nominien käyttöfunktioita syntaksin ja morfosyntaksin kannalta, luvussa 5 semantiikan ja merkitysryhmien kannalta sekä luvussa 6 abessiivinominien ja *ilman* + partitiivi -rakenteen kannalta. Tässä luvussa kokoan tämän tutkimuksen tulokset yhteen. Arvioin myös tutkimuksen aineiston sopivuutta ja tutkimusmenetelmää. Lopuksi esitän jatkotutkimusehdotuksia.

Tutkimus osoittaa, että abessiivinominit ovat lauseessa useammin, lähes 81-prosenttisesti, vapaina määritteinä tavan adverbiaaleina. Välttämättöminä täydennyksinä abessiivinominit ovat silloin, kun ne esiintyvät *jäädä*- ja *jättää*-verbien sekä joidenkin verbikantaisten substantiivijohdosten kanssa. Selvästi välttämätön täydennys abessiivinomini on myös kieltolauseessa.

Abessiivinomi muodostetaan substantiivista. Abessiiviadjektiivi ja abessiivipronomini esiintyvät vain abessiivisubstantiivin määritteinä. Aineistossa ei esiinny yhtään abessiivinumeraalia. Abessiivinominien kanssa ei aineiston perusteella juurikaan käytetä liitepartikkeleita tai possessiivisuffikseja. Molemmista on aineistossa vain yksi esimerkki.

Aineiston abessiivinominit kuvaavat 97 prosentin enemmistöllä abstrakteja tarkoitteita. Vain kolme prosenttia aineiston abessiivinomineista viittaa konkreettisiin tarkoitteisiin, ihmistarkoitteisia abessiivinomineja on vain yksi esiintymä. Muita elollisia abessiivitarkoitteita ei ole yhtään. Abessiivin vartalosana on yleensä abstrakti nomini. Merkitykset ovat osin abstraktistuneet niin, ettei abessiivinominin yhteydessä vartalosana enää varsinaisesti viittaa tarkoitteeseen.

Abessiivimuotoiset nominit ovat konventionaalistuneet kuvaamaan abstrakteja tarkoitteita. Näistä abstrakteista tarkoitteista muodostuu kuusi selvästi erottuvaa merkitysryhmää. Ne ovat tunnesana-abessiivit, syyabessiivit, korvaukseen viittaavat abessiivit, sujuvuusabessiivit, selviytymisabessiivit sekä vahvikeabessiivit. Yleisellä tasolla voidaan ajatella, että abessiivisijaisten nominien merkitys on entiteetin puutteen kuvaaminen. Niille on yhteistä jonkinlaisen tavan tai tuloksen ku-

vaus. Tämä merkitys on kuitenkin varsin lakea, minkä vuoksi tarkempi merkitysryhmäkuvaus on myös aiheellinen. Luomani kuusi spesifimpää merkitysryhmää tarjoaa välineen abessiivinominien merkitysryhmien tarkempaan tarkasteluun. Tavan ja puutteen kuvaamista voidaan pitää abessiivinominien merkityksen ylatasona, jonka alle mahtuu tarkempia merkitysryhmiä. Tarkemmat merkitysryhmät eivät ole ehdottomia, sillä niiden voidaan katsoa olevan myös limittäisiä tai liukuvia. Luomani merkitysryhmät tarjoavat yhden vaihtoehdon hahmottaa abessiivinominien merkitysryhmiä.

Tämä tutkimus osoittaa, että *poikkeuksesta* on vakiintunut ilmaisemaan poikkeuksen puutetta, vaikka parafrasien *poikkeuksesta* ja *ilman poikkeusta* voidaan nähdä merkitsevän samaa. Myös abessiivinominin *tuloksetta* ja adpositioilmauksen *ilman tulosta* voidaan nähdä kantavan samaa merkitystä. *Huomiotta* on puolestaan konventionaalistunut tarkoittamaan tietylle kohteelle annetun huomion puutetta, ei oivalluksen puutetta. Samoin kaikki tunnesana-abessiivit ovat saaneet eriytyneen merkityksen tavan kuvailuna, ei kyseisen tunnetta kuvaavan kantasanan varsinaisena puutteena. Joskus käyttöfunktioihin voi vaikuttaa entiteetin definiittisyys, kuten voi olla *syyttä* ja *ilman syytä* muotojen välillä. Konteksti ohjaa tulkintaa.

Tarkasteltaessa eroja abessiivinomin ja *ilman* + partitiivi -rakenteen välillä on huomioitava, että tämän tutkimuksen aineisto ei tarjoa kaikkia lause-esimerkkejä, koska sellaisia ei aineistossa ole. Jouduin keksimään useamman esimerkin itse. Niitä voidaan pitää suuntaa-antavina esimerkkeinä, joista saa vertailupintaa varsinaisiin aineistoesimerkkeihin. Keksimiäni esimerkkejä ja merkitystulkintojani voidaan haastaa.

Tunnesana-abessiivien oma, kiertämätön merkitys on tärkeä abessiivinomineille, sillä juuri ne tekevät tietyistä abessiivinomineista korvaamattomia. Vaikka niiden käyttö on abessiivisijaisten nominien joukossa marginaalista, käyttö on olemassa ja siksi merkittävä osa abessiivia. Kun otetaan huomioon myös MA-infinitiivin abessiivi, abessiivilla voidaan nähdä olevan kapeahko mutta selkeä ja tarpeellinen tehtävä sijana. Vaikka abessiivinomineja käytetään melko kiteytyneesti, melkein kaikilla nomineilla on kyky taipua myös abessiivissa. Sija on siis varsin käytökelpoinen.

Nykykielentutkimuksen kannalta on tärkeää tutkia vapaata internetkieltä normitetun kielen lisäksi. Se on syy siihen, miksi valitsin tämän tutkielman aineistoksi Ylilaudan. Vaikka Ylilaudan kirjoittajien ikäjakaumasta ei ole tietoa, arvioin, että moni kirjoittajista on iältään alle 25-vuotias. Jokseenkin epäkypsät keskustelut viittaavat kirjoittajien nuoreen ikään. Sivustolla keskustellaan armeijaan menosta, koulusta sekä ensimmäisistä seurustelusuhteista, joten aiheet myös osaltaan viittaavat kirjoittajien nuoreen ikään. Ylilaudan kaltaiset internetsivustot kuvaavat hyvin, miten nykykieltä internetissä käytetään. Sen vuoksi arvioin, että Ylilauta-aineisto on tämän tutkimuksen kaltaiselle 2010-luvun funktionaaliselle tutkimukselle otollinen.

Ollakseen marginaalinen sija abessiivi tarjoaa runsaasti tutkittavaa. Tämä tutkimus pyrkii yleisellä tasolla kartoittamaan abessiivinominien käyttöfunktioita, mutta se jättää vielä muulle tutkimukselle paljon tilaa. Uutta tutkimusta tarvitaan muun muassa siitä, mistä lähtien tunnesana-abessiivit ovat alkaneet olla tavan ilmaisijoita, kuten tässä tutkimuksessa, ja missä yhteyksissä ne ilmaisevat tai ovat ilmaisseet todellista tunteen puutetta. Myös kysymys siitä, millainen muutosprosessi on ollut, on kiinnostava. Tämän tutkimuksen pohjalta esitän, että abessiivinominien merkitysten kieliopillistuminen ja abstraktistuminen tarjoavat vielä mielenkiintoisia tutkimusmahdollisuuksia.

Sijaa jatkotutkimukselle antaa myös tekstilajinäkökulma: suosiiko jokin tekstilaji abessiivinomineja enemmän kuin toinen? Voisi ajatella, että ammattitoimittajat käyttävät abessiivimuotoisia nomineja enemmän kuin anonymisti internetpaloille kirjoittavat maallikot. Olen törmännyt usein varsin subjektiiviseen ajatukseen siitä, että abessiivinominien käyttö olisi hienostunutta kielenkäyttöä. Tällöin se kenties sopisi enemmän ihmisille, jotka ovat kielen ammattilaisia. Tosin tämä tutkimus osoittaa, että myös maallikot ja oletettavasti nuoret käyttävät abessiivinomineja internetkirjoittelussa. Vertailemalla eritaustaisten kirjoittajien tekstilajeja voitaisiin saada käsitystä siitä, suosiiko tai hylkiikö erityisesti jokin tekstilaji abessiivinomineja.

Myös vertailu ikäryhmien välillä tuo syvyyttä abessiivitutkimukseen. Käyttääkö jokin tietty ikäryhmä abessiivinomineja enemmän kuin toiset? Tällaista tutkimusta on hankalaa toteuttaa, mutta aihetta voisi lähestyä esimerkiksi nuorten

abessiivinkäytön kannalta. Miten esimerkiksi yläkoululaiset käyttävät abessiivinomineja äidinkielen ja kirjallisuuden kirjoitelmissa? Jos havaitaan, että nuoret eivät käytä abessiivinomineja juuri ollenkaan, lienee abessiivinominien ystävien syytä hieman huolestua: viitoittaahan nuorten kielenkäyttö kielen kehittymissuuntaa. Mikäli kielenpiirre on vain ikääntyvien kielenkäyttäjien varannossa, on sen vaarana kadota käytöstä. Varovainen oletukseni on, että vanhemmat kielenkäyttäjät käyttävät abessiivinomineja enemmän kuin nykynuoret, mutta ajatus ei pohjaudu vielä tutkittuun tietoon.

Sekä ISK (2010: 1209) että Heleena Liuskari (2006: 31) huomauttavat, että abessiivin käyttö on huomattavan yleistä ja monipuolista otsikoissa. Se johtunee lehtien otsikoiden rajallisesta merkkimäärästä, jolloin kaikki kielellistä ilmaisua tiivistävät keinot ovat tervetulleita. Näin ajateltuna abessiivimuotoisten nominien pitäisi olla suosittuja myös Twitter-palvelun twiiteissä, televisio-ohjelmien tekstityksissä sekä tekstiviesteissä ja muissa lyhyiden viestien formaateissa. Olisi mielenkiintoista tutkia, esiintyykö edellä mainituissa viestintämuodoissa abessiivinomineja enemmän kuin muualla ja kuinka paljon abessiivinominin lyhyt merkkimäärä verrattuna *ilman*-adpostiolliseen ilmaisuun mahdollisesti vaikuttaa valintaan.

Kuten todettu, abessiivinominin käyttö on kirjainmerkillisesti lyhyempää kuin vastaavan merkityksen sisältävä partitiivinomini ja *ilman*-adpositio (esimerkiksi *laukutta* sisältää kahdeksan merkkiä, *ilman laukkua* sisältää kolmetoista merkkiä väleineen). Jos oletettaisiin, että ihminen pyrkii viestimään muille ihmisille mahdollisimman ytimekkäästi ja lyhyesti, olisi tehokasta käyttää abessiivisijaista nominia *ilman*-adposition ja partitiivin sijaan. Tällainen viestinnällinen ”taloudellisuusmaksimointi”, jossa tavoitellaan viestinnän tiiveintä mahdollisinta muotoa, ei kuitenkaan ole aina ihmisten pyrkimys, vaikka he tavoittelisivatkin selkeää viestintää.

Abessiivinomien vajaakäyttöisyyden perusteella voidaan hylätä ajatus siitä, että ihminen pyrkii viestimään mahdollisimman lyhyesti, ellei juuri rajattu merkkimäärä tähän ohjaa. Toisaalta voidaan nähdä, että on selkeämpää käyttää *ilman*-adpositiota partitiivin kanssa kuin abessiivinominia, sillä *ilman* ilmaisee selkeästi entiteetin puutetta. Abessiivin *-tta*-päänteen vakiinnuttamista puolustettiin sillä, että se on helpompi erottaa partitiivista kuin *-ta*-päänte (ks. 2.3). Tämä on toki pätevä

argumentti, mutta voidaan myös sanoa, että nopeasti katsottuna *-ttA*-pääte sekoittuu partitiiviin helpommin kuin *ilman*-adpositio. Siispä mainoksessa markkinointilause *ilman säilöntäaineita* voi olla selkeämpi valinta kuin *säilöntäaineita*. *Ilman*-prepositio ilmoittaa puutteesta ennen kuin entiteetistä edes kerrotaan. Tässä voi olla yksi syy siihen, miksi valitaan mieluummin *ilman* + partitiivi -muoto kuin abessiivimuotoinen nomini.

Puhutun kielen abessiivista ei ole uutta tutkimusta, mutta asiaa 1960-luvulla tutkineen Virkkusen (1997) mukaan abessiivi on harvinainen sija radiossa. Olisikin kiinnostavaa saada nykytutkimusta puhutusta abessiivista: millaisissa yhteyksissä abessiivinomineja käytetään puheessa ja onko puhutun kielen abessiivinominien funktiot samanlaisia kuin tässä tutkimuksessa. On aiheellista pohtia, miksi abessiivinomit (ainakin 1960-luvun suomessa) ovat selvästi käytetympiä kirjoitetussa kielessä kuin puhutussa.

Tämä tutkimus vahvistaa, että ennen yleinen ja hyväksytty abessiivinominin ja *ilman*-adposition yhteiskäyttö on hävinnyt nykysuomesta lähes täysin. Hämmennyksekseni olen kuitenkin lyhyessä ajassa kohdannut erikoisen ilmiön: puhekielessä käytetään MA-infinitiivin abessiivia ja *ilman*-adpositiota yhdessä (*Sinne pääsee ilman tekemättä mitään*). Olen havainnut tällaista käyttöä eri puhujilta jo useamman kerran. Tapaukset ovat jääneet mieleeni, sillä kyseinen käyttö on normien vastainen. Hämmästykseni on lisännyt se, että MA-infinitiivin abessiivin ja *ilman*-adposition yhteiskäytöstä muutaman kerran olen narauttanut itseni. En voi perustella yhteiskäyttöä sillä, etten tiennyt sen olevan normien vastaista. Käyttö on tuntunut puheessa luontevalta, mikä on saanut pohtimaan, voiko kyseinen muoto olla yleistymässä puhekielessä. Vaikka havaintoja käytöstä on vielä vähän, pidän sitä mahdollisena ja erityisen kiinnostavana tulevana fennistiikan tutkimuskohteena, mikäli kuvailemaani yhdistelmäkäyttöä havaitaan lisää.

Tämä tutkimus on suuntaa-antava mutta aineistoltaan melko suppea. Suuremmalla aineistolla voidaan nähdä, kantavatko tämän tutkimuksen tulokset myös laajemmassa aineistossa, joka koostuu eri tekstilajeista. Laajemman aineiston tutkimus haastaa tämän tutkimuksen tulokset, ja mikäli ne ovat samansuuntaiset, voidaan abessiivinominien käyttöfunktioita pitää pitkälti kartoitettuina.

Tämä tutkimus on vastannut abessiivinominien käyttöfunktioita koskeviin kysymyksiin. Se myös selittää sen, miksi *Ilta-Sanomien* internetsivun otsikko *Sharon Stone rintaliivittä ja nahkahousuissa liikenteessä* (24.3.2014) kiinnitti erikoiselta tuntuvalta abessiivivalinnallaan huomioni, kun taas saman lehden internetsivun otsikko *118 hengen vanhainkoti sähköttä ehkä aamuun saakka* (11.2.2014) ei kiinnittänyt huomiota lainkaan. Tutkielmani perusteella voin vastata, että *rintaliivittä* on erikoisempi ja harvinaisempi kuin *sähköttä*, sillä abstraktitarkoitteinen abessiivinomini on huomattavasti yleisempi kuin konkreettistarkoitteinen abessiivi. Lisäksi yhdyssana-abessiivien käyttö on harvinaista.

Aineistolähteet

Ylilauta-aineisto Kielipankin Korp-konkordanssihakuohjelmassa: Lars Borin, Markus Forsberg & Johan Roxendal 2012. Korp – the corpus infrastructure of Språkbanken. <http://korp.csc.fi>.

Muut lähteet

- COLLINDER, BJÖRN 1965: *An introduction to the Uralic languages*. Kalifornia: University of California Press.
- CSÚCS, SÁNDOR 1998: Udmurt. Teoksessa David Abondolo (toim.) *The Uralic languages* s. 276–304. New York: Routledge.
- FILCHENKO, ANDREY 2015: Negation in Eastern Khanty. Teoksessa Matti Miestamo, Anne Tamm & Beáta Wagner-Nagy (toim.) *Negation in Uralic languages* s. 159–190. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- FILLMORE, CHARLES J. 1968: The case for case. Teoksessa Emmon Bach & Robert T. Harms (toim.) *Universals in Linguistic Theory*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- HAKULINEN, LAURI 1968: *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. Helsinki: Otava.
- HAMARI, ARJA – NIINA AASMÄE 2015: Negation in Erzya. Teoksessa Matti Miestamo, Anne Tamm & Beáta Wagner-Nagy (toim.) *Negation in Uralic languages* s. 293–323. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- HAUSENBERG, ANU-REET 1998: Komi. Teoksessa David Abondolo (toim.) *The Uralic languages* s. 305–326. New York: Routledge.
- HEINE, BERND – ULRIKE CLAUDI – FRIEDERIKE HÜNNEMEYER 1991: *Grammaticalization: a conceptual framework*. Chicago: University of Chicago Press.
- BLAKE, BARRY J. 1994: *Case*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HELIMSKI, EUGENE 1998: Selkup. Teoksessa David Abondolo (toim.) *The Uralic languages* s. 548–579. New York: Routledge.
- HOPPER, J. PAUL – ELIZABETH CLOSS TRAUGOTT 2003 [1993]: *Grammaticalization*. 2. painos. Cambridge: Cambridge University Press.

- HÄKKINEN, KAISA 1985: *Suomen kielen äänne- ja muotorakenteen historiallista taustaa*. Turku: Suomen kielen laitos Åbo Akademi.
- 1994: *Agricolasta nykykieleen. Suomen kirjakielen historia*. Porvoo: WSOY.
- IKOLA, OSMO 1996: Abessiivin käyttö suomen yleiskielessä ja murteissa. – *Sananjalka* 38 s. 25–34.
- ISK = HAKULINEN, AULI – MARIA VILKUNA – RIITTA KORHONEN – VESA KOIVISTO – TARJA RIITTA HEINONEN – IRJA ALHO 2010: *Iso suomen kieliooppi*. 4. painos. Helsinki: SKS.
- ITKONEN, ESA 1997: The social ontology of linguistic meaning. Teoksessa Timo Haukioja, Marja-Liisa Helasvuo & Matti Miestamo (toim.) *SKY Yearbook* s. 49–80.
- JAKOBSON, ROMAN 1971: Beitrag zur allgemeinen Kasuslehre: Gesamtbedeutungen der russischen Kasus. Teoksessa Roman Jakobson (toim.) *Selected Writings II*. Haag: De Gruyter Mouton.
- KACNEL'SON, S.D. 1972: *Tipologija jazyka i recevoje myšlenije*. Leningrad.
- KANGASMAA-MINN, EEVA 1998: Mari. Teoksessa David Abondolo (toim.) *The Uralic languages* s. 219–248. New York: Routledge.
- KARLSSON, FRED 1994: *Yleinen kielitiede*. Helsinki: Yliopistopaino.
- KS = GRÖNROS, EIJA-RIITTA – MINNA HAAPANEN – TARJA RIITTA HEINONEN – LEENA JOKI – LIISA NUUTINEN – MARJATTA VILKAMAA-VIITALA 2006: *Kielitoimiston sanakirja* 1. osa A–K. 2. painos. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus: Helsinki.
- LAITINEN, LEA – TAPANI LEHTINEN 1997: Johdanto. Teoksessa Tapani Lehtinen & Lea Laitinen (toim.) *Kieli 12. Kielipillistuminen: tapaustutkimuksia suomesta*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- LAKOFF, GEORGE 1973: Hedges: A study in meaning criteria and the logic of fuzzy concept. – *Journal of philosophical logic* 2 s. 458–508.
- LANGACKER, RONALD W. 1987: *Foundations of cognitive grammar I: Theoretical prerequisites*. Stanford, Kalifornia: Stanford University Press.
- 1991: *Foundations of cognitive grammar II: Descriptive application*. Stanford, Kalifornia: Stanford University Press.

- LEHIKONEN, LAILA – SILVA KIURU 1998: *Kirjasuomen kehitys*. 4. painos, uudistettu laitos. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- LEHTINEN, TAPANI 2007: *Kielen vuosituhanneet. Suomen kielen kehitys kantaauralista varhaisuomeen*. Helsinki: SKS.
- LEINO, PENTTI 1989: Paikallissijat ja suhdesääntö: kognitiivisen kieliopin näkökulma. – *Virittäjä* 93 s. 161–219.
- 1990: Sijojen asema kielenkuvauksessa. Teoksessa Leino Pentti – Marja-Liisa Heelasvuo – Petri Lauerma – Urpo Nikanne – Tiina Onikki (toim.) *Kieli 5. Suomen kielen paikallissijat konseptuaalisessa semantiikassa* s. 12–58. Helsinki: Yliopistopaino.
- 1993: *Kieli 7. Polysemia, kielen moniselitteisyys*. Helsinki: Yliopistopaino.
- LESKINEN, JUHA 1990: *Suomen kielen inkongruentit instruktiivirakenteet ja niiden tausta*. Helsinki: SKS.
- LIUSKARI, HELEENA 2006: *Pieni kielioppi*. Helsinki: Otava.
- MOORE, TERENCE – CHRITINE CARLING 1982: *Language understanding: towards a post-Chomskyan linguistics*. New York: St. Martin's Press.
- NEVIS, JOEL A. 1986: Decliticization and deaffixation in Saame: abessive taga*. Teoksessa Brian D. Joseph (toim.) *Studies on language change* s. 1–9. Working papers in linguistics 34. Ohio: The Ohio State University, Department of Linguistics.
- PAJUNEN, ANNELI 2001: *Argumenttirakenne. Asiantilojen luokitus ja verbien käyttäytyminen suomen kielessä*. Helsinki: SKS.
- PAJUSALU, RENATE – MERJA HIETAHARJU – VIIVE TARO – KAI YALLOP 2010: *Keelesild. Viron kielen oppikirja*. 2.–6. tarkastettu painos. Helsinki: Otava.
- PENTTILÄ, AARNI 2002 [1963]: *Suomen kielioppi*. 3. muuttamaton painos. Toimittanut ja kustantanut Marikki Penttilä. Kalanti [alk. Porvoo, WSOY].
- PÄIVIÖ, PIA 2007: *Suomen kielen asti ja saakka. Terminatiivisten partikkelien synonymia, merkitys, käyttö ja kehitys sekä asema kieliopissa*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja. Turku: Turun yliopisto.
- SALMINEN, HILJA 2003: Lönnrotin adessiivi ja abessiivi: infiniittisten tavan adverbiaalien historiaa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

- SALMINEN, JUTTA 2012: Epäilen, että tämä verbi kyseenalaistaa täydennyksensä proposition. *Epäillä*-verbin merkityksen kehityksestä ja monitulkintaisuudesta. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- SALMINEN, TAPANI 1993: Uralilaiset kielet maailman kielten joukossa. Teoksessa Tapani Salminen (toim.) *Uralilaiset kielet tänään* s. 24–30. Snellman-instituutin julkaisuja A-sarja 13/1993. 3. painos. Kuopio: Snellman-instituutti.
- SANOMA MEDIA FINLANDIN BRÄNDIT: http://media.sanoma.fi/helsingin_sanomat. Viitattu 13.11.2015.
- SETÄLÄ, E. N. 1973 [1880]: *Suomen kielen lauseoppi*. 16. painos. Helsinki: Otava.
- SIIROINEN, MARI 2001: *Kuka pelkää, ketä pelottaa. Nykysuomen tunneverbien kielioppia ja semantiikkaa*. Helsinki: SKS.
- SIRO, PAAVO 1956: *Die finnischen Lokalkasus als Bestimmungen des Verbums: Untersuchungen zur finnischen Syntax*. Turku: Turun yliopiston julkaisuja sarja B.
- 1964: *Suomen kielen lauseoppi*. Helsinki: Tietosanakirja.
- SIROLA-BELLIARD, MAIJA (tulossa): *Komitatiivi suomessa. -ine ja kanssa*. Väitöskirjan käsikirjoitus. Tampereen yliopisto.
- SPENCER, ANDREW 2009: Case as a morphological phenomenon. Teoksessa Andrej Malchukov & Andrew Spencer (toim.) *The Oxford handbook of case* s. 185–199. New York: Oxford University Press Inc.
- SULKALA, HELENA 2002: Kontrastiivinen näkökulma kieliopillistumiseen. – *Virittäjä* 2 s. 283–287.
- SUONIEMI-TAIPALE, INGA 1994: *Itämerensuomalaisten kielten prolatiivi*. Helsinki: SKS.
- SSA = KULONEN, ULLA-MAIJA – SATU TANNER – KIRSTI AAPALA – SANI ALATALO – EINO KOPONEN – MARIA LAURILA – MERI PUROMIES – KLAAS PH. RUPPEL – LEENA SARVAS 2012 (alkuperäinen teos 2000): *Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja 3 R–Ö*. Helsinki: SKS.
- URBAANI SANAKIRJA: www.urbaanisanakirja.com/word/hikky. Viitattu 23.3.2016.
- VIHERVALLI, AUROORA 2014: *Abessiivisijaiset nominit*. Kandidaatintutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

- VIITSO, TIIT-REIN 1998: Estonian. Teoksessa David Abondolo (toim.) *The Uralic languages* s. 115–148. New York: Routledge.
- VILÉN, JONNA 2008: Abessiivisten ilmausten muodollinen variaatio kahdessa ensimmäisessä suomenkielisessä Uudessa testamentissa. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston kieli- ja käännöstieteiden laitos.
- VILKUNA, MARIA 1996: *Suomen lauseopin perusteet*. Helsinki: Edita.
- 2015: Negation in Finnish. Teoksessa Matti Miestamo, Anne Tamm & Beáta Wagner-Nagy (toim.) *Negation in Uralic languages* s. 457–485. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- VIRKKUNEN, HILKKA 1977: *Essiivi, translatiivi, abessiivi, komitatiivi ja instruktiivi 1960-luvun suomen yleiskielssä*. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen laitoksen tutkimusraportteja 11. Oulun yliopisto: Oulu.
- WIERZBICKA, ANNA 1980: *The case for surface case*. Ann Arbor: Karoma.
- YLILAUTA: www.ylilauta.org. Viitattu 14.9.2015.